

MINISTERUL INFRASTRUCTURII
ȘI DEZVOLTĂRII REGIONALE
AL REPUBLICII MOLDOVA

Agenția de
Dezvoltare Regională
Sud

*Aprobat
prin Decizia Consiliului pentru
Dezvoltare Regională Sud
nr. 01/03 din 23 martie 2022*

*Actualizat
Prin Decizia Consiliului pentru
Dezvoltare Regională Sud
nr. 02/02 din 20 septembrie 2023*

Program Operațional Regional Sud

2022-2024

Cimișlia 2022

CUPRINS

I.	INTRODUCERE	4
1.1.	Contextul strategic al elaborării POR și raportarea la SNDR	4
1.2.	Descrierea modului în care POR va contribui la implementarea obiectivelor SNDR.....	4
1.3.	Principiile care au stat la baza procesului de planificare	4
1.4.	Actori implicați în elaborare	5
1.5.	Perioada de implementare.....	5
II.	ANALIZA SITUAȚIEI (PROFILUL REGIUNII).....	6
2.1.	Dinamica RD Sud în context național.....	6
2.2.	Dezvoltarea centrelor urbane.....	9
2.3.	Dezvoltarea provocărilor și oportunităților de relansare economică a RD Sud	10
2.4.	Dezvoltarea infrastructurii tehnico-edilitare de bază în regiune	15
2.5.	Dezvoltarea interacțiunii urban-rural	19
2.6.	Discrepanțe intra-regionale.....	19
III.	OBIECTIVELE PROGRAMULUI.....	22
IV.	IMPACT.....	27
V.	AUTORITĂȚI ȘI INSTITUȚII RESPONSABILE	30
VI.	RISCURI DE IMPLEMENTARE	31
VII.	PROCEDURI DE RAPORTARE	32
VIII.	PLANUL DE IMPLEMENTARE A POR SUD 2022-2024.....	33

ABREVIERI

AAC	Aprovizionare cu apă și canalizare
AAS	Aprovizionare cu apă și sanitație
ADR	Agenție de Dezvoltare Regională
APL	Administrație Publică Locală
BNS	Biroul Național de Statistică
CRD	Consiliul Regional pentru Dezvoltare
CNCDRL	Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și Locale
DUP	Document Unic de Program
FNDRL	Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și Locală
ÎM	Întreprindere Municipală
MIDR	Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale
MDS	Managementul Deșeurilor Solide
PIB	Produs Intern Brut
PIBR	Produs Intern Brut Regional
POR	Program Operațional Regional
RD	Regiune de Dezvoltare
SNDR	Strategia Națională de Dezvoltare Regională
UAT	Unitate Administrativ Teritorială
ZEL	Zonă Economică Liberă
ZAL	Zonă Antreprenoriat Liber

I. Introducere

1.1. Contextul strategic al elaborării POR și raportarea la SNDR

Programul Operațional Regional (în continuare POR) reprezintă principalul document de programare la nivel regional și asigură corespondența dintre Strategia Națională de Dezvoltare Regională (în continuare SNDR) și intervențiile programate la nivel de regiune. SNDR în calitate de document umbrelă de politică publică de planificare strategică a dezvoltării regionale a țării, având la bază prevederile Legii nr. 438 din 38.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, reprezintă viziunea și prioritățile Guvernului Republicii Moldova de abordare a dimensiunilor teritoriale a intervențiilor sectoriale, precum și relațiile instituționale care să faciliteze parteneriatul dintre autoritățile publice centrale și locale.

Abordarea strategică a SNDR, pentru perioada de programare 2022-2028 este fundamentată de noul concept/paradigmă de dezvoltare regională a țării, aprobat de Consiliul Național de Dezvoltare Regională a Republicii Moldova la data de 13.02.2020, care reflectă atât tendințele Uniunii Europene de schimbare a paradigmei de abordare a dezvoltării regionale, cât și concluziile și lecțiile învățate pe parcursul ultimilor zece ani de implementare a politicii de dezvoltare regională, vizând intensificarea eforturilor menite să asigure o dezvoltare echilibrată în regiuni și integrând principiile de competitivitate teritorială.

1.2. Descrierea modului în care POR va contribui la implementarea obiectivelor SNDR

Programul Operațional Regional transpune la nivel regional obiectivele SNDR, specificând mijloacele de intervenție și prioritățile pe termen mediu în dependență de necesitățile de dezvoltare a fiecărei regiuni și a problemelor inerente la nivel regional, fiind un instrument de eficientizare a utilizării potențialului regional. Totodată, măsurile de intervenție vizează atât programele finanțate din Fondul Național pentru Dezvoltare Regională și Locală (FNDRL), precum și din alte fonduri naționale și externe. În acest sens se urmărește mobilizarea capacităților actorilor regionali și a grupurilor de interes pentru identificarea problemelor și impedimentelor în dezvoltarea regiunii, crearea de parteneriate pentru elaborarea și implementarea proiectelor regionale. Astfel, este încurajat angajamentul acestora de a contribui la dezvoltarea regională și locală, de a utiliza cât mai eficient resursele și de a asigura durabilitatea proiectelor implementate.

1.3. Principiile care au stat la baza procesului de planificare

La baza procesului de planificare a POR Sud 2022-2024 au stat următoarele principii:

- echitatea – drepturi egale de acces la valorile economice, sociale și culturale pentru toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de locul lor de trai;
- eficiența - utilizarea eficientă a resurselor naturale, umane, financiare și de producție pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- coordonarea – concordarea, atât la nivel național, cât și la nivel regional, a măsurilor și obiectivelor pentru susținerea dezvoltării regionale;
- planificarea – dezvoltarea și implementarea măsurilor, programelor și proiectelor de dezvoltare regională în conformitate cu Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028, care are obiective, priorități și mecanisme clar definite;

- parteneriatul – cooperarea autorităților publice centrale și locale, sectorului public și privat, societății civile în activitatea de planificare, elaborare și implementare a măsurilor privind susținerea dezvoltării regionale;
- transparența - transparența proceselor de alocare, distribuire și utilizare a fondurilor pentru implementarea programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

1.4. Actori implicați în elaborare

POR Sud 2022-2024, ca instrument de implementare a SNDR 2022-2028, este elaborat de către subdiviziunea cu atribuții de planificare și cooperare din cadrul ADR Sud în conformitate cu atribuțiile setate prin Regulamentul de activitate al ADR elaborat în baza prevederilor HG nr. 127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională.

În procesul de elaborare a POR Sud 2022-2024 au fost implicați reprezentanți ai Consiliului Regional pentru Dezvoltare (CRD) Sud, precum și ai orașului pol de creștere – municipiul Cahul, fiind asigurată reprezentativitatea tuturor structurilor membre, atât autoritățile publice locale, cât și reprezentanți ai societății civile și ai sectorului privat, care au contribuit prin furnizarea de date, informații și opinii în procesul de validare a profilului Regiunii de Dezvoltare Sud, precum și în procesele de formulare a obiectivelor și de prioritizare a intervențiilor.

Procedura de Consultare Publică a proiectului POR Sud 2022-2024 în conformitate cu HG nr. 967 din 09.08.2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional a oferit posibilitatea ca părțile interesate din RD Sud să contribuie la îmbunătățirea documentului prin oferirea de recomandări aferente procesului de dezvoltare a regiunii.

Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale (MIDR), ca autoritate națională responsabilă de avizarea proiectului POR Sud 2022-2024 și verificarea conformității acestuia cu SNDR 2022-2028, dar și cu documentele de politici naționale, a avut rolul esențial, ca în baza expertizării și avizării proiectului POR Sud 2022-2024 de către instituția dată, acesta să fie supus aprobării de către CRD Sud.

1.5. Perioada de implementare

Programul Operațional Regional Sud este elaborat pentru o perioadă de 3 ani. În baza obiectivelor stabilite în POR, este elaborat Planul de implementare al POR, care este actualizat anual și care include toate intervențiile menite să contribuie la atingerea obiectivelor de dezvoltare stabilite la nivelul regiunii Sud. Proiectele selectate în baza Apelurilor de propuneri de proiecte, care sunt aprobate spre finanțare din FNDRL și incluse în Documentul Unic de Program (DUP), cât și acțiunile care urmează a fi desfășurate de către ADR Sud, sunt incluse în POR și în Planul Anual de Acțiuni al ADR Sud.

II. Analiza situației (profilul regiunii)

2.1. Dinamica RD Sud în context național

Regiunea de Dezvoltare Sud (RD Sud) este situată, după cum indică și denumirea acesteia, în partea de sud a Republicii Moldova. Râul Prut formează o graniță naturală în partea de vest a regiunii, în timp ce râul Nistru, în mare parte, marchează hotarul de est. În extremitatea de sud-vest, RD Sud include o mică porțiune, de aproximativ 400 m, din malul stâng al Dunării. Suprafața totală a regiunii este de 7 379 km² sau 24,2% din teritoriul țării. RD Sud se învecinează la nord cu Regiunea de Dezvoltare Centru, la nord-est cu Regiunea Transnistria, la est și sud cu Ucraina și în partea de vest cu România. Regiunea de Dezvoltare Sud cuprinde opt raioane: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan Vodă și Taraclia. Un specific al amplasării regiunii constă în faptul că din cele opt raioane ale RD Sud, șase sunt intercalate cu raioanele Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia.

Astfel, în componența regiunii intră 294 de localități. Unsprezece din ele sunt orașe, inclusiv opt centre raionale, cu denumirea identică cu cea a raionului, și încă trei orașe mai mici: Căinari, Iargara și Tvardița. Centrul administrativ al regiunii este orașul Cimișlia.

Tabelul 1: Dinamica evoluției principalilor indicatori de dezvoltare al RD Sud și ponderea RD Sud la nivel național în perioada 2016-2020, %

Indicatori	Rata de creștere, 2020/2016, %		Ponderea RD Sud la nivel național, %		
	RM	RD Sud	2016	2020	Evoluția pe perioade (Δ în puncte procentuale)
Populație prezentă	-2,9	-12,2	14,98	14,84	-0,14
Număr de agenți economici	+10,97	+18,2	5,2	5,54	+0,34
Cifra de afaceri a agenților economici	+26,52	+16,32	4,32	3,97	-0,35
Număr de salariați	+3,21	+1,94	9,33	9,22	-0,11
Volumul investițiilor în active imobilizate	+27,58	+38,27	3,77	4,09	+0,32
Volumul producției industriale (livrate)	+24,19	+30,05	4,04	4,23	+0,19

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

În RD Sud actualmente locuiesc în jur de 526 mii de persoane, ceea ce constituie 14,84 % din populația țării. Printre regiunile Republicii Moldova, RD Sud se caracterizează prin cea mai scăzută densitate a populației – 72 locuitori/km² având cea mai mare tendință de scădere a numărului populației comparativ cu celelalte regiuni pe parcursul ultimilor 10 ani, Centru -3,8%, UTA Găgăuzia -3,9%, Nord -5,1%, Sud -5,6%. Majoritatea locuitorilor regiunii, 73,22%, sunt rezidenți în mediul rural. Astfel, în ultimii ani se atestă o dinamică în scădere a numărului populației în regiune, atât în mediul rural, cât și urban, acest proces fiind intensificat în special de către migrația forței de muncă spre vest.

La capitolul dezvoltare echilibrată și durabilă a economiei regiunii, pe parcursul ultimilor 10 ani RD Sud a înregistrat performanțe relativ modeste în dezvoltare, aceasta urmând a fi asigurată în primul rând prin susținerea mediului de afaceri. Dacă în 2010, RD Sud era regiunea cu cel mai mic număr de

întreprinderi active înregistrate, în ultimii ani, deși sub media națională, RD Sud înregistrează o creștere cu 30% a numărului de agenți economici, situație relativ mai bună față de regiunea nord – 28%. Potrivit Biroului Național de Statistică (BNS) în 2020 în RD Sud existau 3220 agenți economici, majoritatea fiind microîntreprinderi, a căror pondere este de 81,05%. Întreprinderile mici și mijlocii reprezintă 17,95%, iar întreprinderile mari 0,99%. În perioada 2016-2020, se atestă o creștere a numărului de întreprinderi cu 19,45%, în special în rândul întreprinderilor micro din RD Sud, deși numărul mediu al locurilor de muncă în aceeași perioadă a scăzut cu 1,17%. Ponderea numărului mediu de salariați încadrați în activitatea agenților economici în RD Sud raportat pe țară în anul 2020 este de doar 6,09%, spre deosebire de 6,41% în anul 2016, fapt ce demonstrează performanțe slabe ale RD Sud la capitolul creștere economică.

În perioada 2015-2020 în RD Sud se atestă o creștere a numărului **cifrei de afaceri** cu 16,32%. În plan național în ultimul deceniu cifra de afaceri a agenților economici (în prețuri curente) a crescut cu 92% în RD Sud, față de 100% RD Nord, 170% RD UTA Găgăuzia și 193% RD Centru.

Volumul comerțului cu amănuntul în RD Sud atestă o dinamică în creștere în perioada 2010-2020 (+19%, în comparație cu +4% în RD Nord și +83%, +53% în RD Centru și RD UTA Găgăuzia). Deși dinamica nu este considerabilă, în 2020 cifra de afaceri în comerțul cu amănuntul a atins valoarea de 1 950 206,5 mii MDL, cu 17,0% mai mult decât în 2018.

Volumul investițiilor capitale a crescut cu +146% în 2020 comparativ cu 2010, situație relativ mai bună față de RD Nord (+102%), deși sub media pe țară (+185,3%). Astfel, în decursul perioadei 2016-2020, investițiile în active imobilizate pe surse de finanțare s-au majorat cu 38,27%, iar ponderea regiunii în anul 2020 în volumul total al investițiilor capitale efectuate în Republica Moldova a constituit 4,09%, cu 0,32% în creștere comparativ cu anul 2016.

Deși, în 2018 **volumul investițiilor capitale din Bugetul de Stat** înregistra o creștere cu 35,1 mln MDL față de anul precedent, atingând cifra de 137,0 mil. MDL, în 2020 acesta a scăzut drastic cu 46,4 mln MDL. Prin urmare, ponderea regiunii la capitolul dat în 2020 înregistrează coeficientul de 3,31%.

Ponderea regiunii în **volumul total al lucrărilor de construcții** a crescut de la 3,24% în 2016 la 4,65% în 2020.

Ponderea regiunii după **volumul investițiilor în construcția locativă** din Republica Moldova s-a majorat de la 1,98% în 2017 la 2,02% în 2019, astfel în această perioadă se atestă o majorare de 24,2% a acestor investiții în plan regional. Cât privește **volumul investițiilor pe cap de locuitor**, dacă în anul 2005 în RD Sud cifra era de 6,9 mii MDL, spre deosebire de 9,1 mii MDL în RD Nord, 6,7 mii în RD UTA Găgăuzia și 3,9 mii în RD Centru, atunci în anul 2019 valoarea acesteia a ajuns la 18,6 mii în RD Sud, în comparație cu 13,6 mii în RD Nord, 17,7 mii RD UTA Găgăuzia și 66,9 mii RD Centru.

RD Sud continuă să fie cea mai puțin industrializată regiune de dezvoltare din Republica Moldova, deși pe parcursul ultimului deceniu a înregistrat o dinamică relativ în creștere.

Volumul producției industriale livrate în 2020 este de 2412,9 mln MDL, ceea ce reprezintă 4,23% din volumul pe țară comparativ cu anul 2016, când acesta înregistra 4,04%, iar în 2010 – 3,69%.

În acest context, în anul 2019, **volumul producției industriale (livrate) pe cap de locuitor** a constituit 4,7 mii MDL, ceea ce este de peste 3,5 ori mai puțin decât în RD Nord și UTA Găgăuzia, și de peste 4 ori mai puțin decât în RD Centru.

În anul 2019, RD Sud se plasează pe penultimul loc după ponderea **producției industriale livrate la export** (46%, față de 42% - RD Nord, 47% - RD Centru și 55,9% - RD UTA Găgăuzia).

Dacă pe parcursul ultimilor 10 ani, **numărul de salariați în regiune** s-a majorat cu 10% (în comparație cu +27% în RD Centru și UTA Găgăuzia, și +14% în RD Nord), atunci în ultimii 5 ani se atestă o creștere de 1,94% la nivelul regiunii Sud. Salariul mediu în RD Sud raportat la media pe țară a rămas neschimbat, 77%. Astfel în 2020, salariul mediu în RD Sud atinge cifra de 6151,3 MDL, în timp ce media pe țară este 7943,0 MDL.

Este cazul de menționat că RD Sud, de rând cu RD Nord, înregistrează cele mai slabe performanțe la capitolul dezvoltare economică. Deși **Produsul Intern Brut Regional pe activități economice** înregistrează o creștere graduală pe parcursul anilor 2013-2018, de la 10,42 miliarde MDL în 2013 la 13,73 miliarde MDL în 2018 (conform datelor oferite de BNS), ponderea acestuia în plan național a scăzut în anul 2019 comparativ cu 2013. Respectiv, RD Sud în anul 2019 contribuie la formarea PIB cu o pondere de 7,0%, RD UTA Găgăuzia - 2,2%, RD Centru - 14,4% și RD Nord - 16,4%, spre deosebire de anul 2013 când aceasta era de 8,7% - RD Sud, 2,7% - RD UTA Găgăuzia, 15,2% - RD Centru și 17,6% - RD Nord.

Produsul Intern Brut pe cap de locuitor în anul 2018 în RD Sud este de 25,99 mii MDL, de 2 ori mai mică decât media națională pe țară (52,26), sub nivelul celui din RD UTA Găgăuzia (26,62) și RD Centru (26,89) și de peste 5 ori mai mic decât în municipiul Chișinău. PRB/locuitor în RD Nord continuă să fie cu circa 21% mai mare în comparație cu aceste regiuni de dezvoltare, ceea ce determină avantajele competitive superioare ale raioanelor din RD Nord, precum și riscurile structurale aferente dezvoltării durabile a țării.

Structura PIB-ului regional al RD Sud în anul 2019 este dominată de tipuri de activități precum: agricultură, silvicultură și pescuit (32,7%), construcții (9,4%), învățământ (7,4%), comerț cu ridicata și cu amănuntul (6,7%), industria prelucrătoare (5,5%), tranzacții imobiliare (5,4%), Rata de creștere a PIB-ului RD Sud în perioada 2014-2019 (24,1%) este semnificativ mai mică decât rata anuală de creștere a PIB-ului din țară (35,0%) pentru aceeași perioadă. Conform acestui indicator, RD Sud rămâne în urma tuturor regiunilor de dezvoltare: UTA Găgăuzia (24,37%), Nord (31,63%), Centru (32,97%), mun. Chișinău (40,61%).

Ce ține de **Valoarea Adăugată Brută Total din PIBR pe activități economice** pe RD Sud, dacă în 2013 cifra era de 8945437 mii MDL (echivalentul a 8,70% din total VAB pe țară), atunci în 2019 aceasta a atins valoarea de 12879033 mii MDL (echivalentul a 7,0% din total VAB pe țară), spre deosebire de mun. Chișinău – 60,0%, RD Nord – 16,4%, RD Centru – 14,4% și RD UTA Găgăuzia – 2,2%.

Astfel, analiza indicatorilor de evoluție a dezvoltării socio-economice a regiunilor de dezvoltare din Republica Moldova în decursul ultimilor ani scoate în evidență **concluzia** că Regiunea de Dezvoltare Sud atestă o dinamică relativ mai inferioară în dezvoltare față de celelalte regiuni de dezvoltare. Această situație se datorează în special declinului demografic la nivel de regiune și provocărilor majore de ordin social și economic, provocări ce nu împiedică valorificarea tuturor oportunităților de dezvoltare întru asigurarea ascensiunii economice durabile și competitive a regiunii și creșterii calității vieții tuturor locuitorilor acesteia.

2.2. Dezvoltarea centrelor urbane

RD Sud deține cel mai scăzut grad de urbanizare dintre toate regiunile de dezvoltare ale țării, astfel încât doar 27% din numărul total al populației regiunii sunt rezidenți ai centrelor urbane. Reieșind din potențialul demografic și economic, cele 11 orașe din regiune pot fi grupate în următoarele categorii:

- municipii de nivelul 2: mun. Cahul;
- orașe – centre raionale relativ mai mari (peste 15 mii locuitori): Căușeni;
- orașe – centre raionale medii (10-15 mii locuitori): Cimișlia, Taraclia, Basarabeasca;
- orașe – centre raionale relativ mai mici (sub 10 mii locuitori): Leova, Ștefan Vodă, Cantemir;
- orașe fără statut de centre raionale: Tvardița, Căinari, Iargara.

În conformitate cu Programul național de dezvoltare a orașelor-poli de creștere în Republica Moldova 2021-2027, municipiul Cahul, alături de alte 5 municipii de pe teritoriul celorlalte regiuni de dezvoltare ale țării, a fost declarat de jure ca pol de creștere cu potențial de a deveni pol de creștere regional, beneficiind în perspectivă de investiții din programele cu finanțare atât națională, cât și externă.

Tabelul 2: Performanța mun. Cahul, 2019

Indicatori	Valoarea, 2019
Nr. populației, mii persoane	39,4
Salariu mediu, MDL	6,975
Nr. de agenți economici activi (care prezintă rapoarte)	573
Nr. locuri de muncă (cu excepția celor cu finanțare din buget), mii persoane	8,9
Capacitatea fiscală per locuitor, MDL	1,548
% față de mun. Chișinău (3.724 MDL/locuitor)	41,6%
Ponderea drumurilor asfaltate	32%
Ponderea drumurilor locale de calitate nesatisfăcătoare	90%

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS, APL și calculele experților și autorilor

Din perspectiva demografică, mun. Cahul este cel mai mare oraș din RD Sud după numărul populației, deținând, totodată, locul 3 după numărul populației în lista localităților urbane ale RM.

În ceea ce privește nivelul de dezvoltare economică locală, mun. Cahul, de rând cu celelalte 5 orașe-poli de creștere, înregistrează carențe pe mai multe domenii.

În 2019, nivelul salariului mediu a fost sub media pe țară, ceea ce denotă o predominare a activităților economice cu productivitate joasă. Totodată, se observă o creștere medie a numărului de întreprinderi în perioada ultimilor cinci ani de 2,83%, deși numărul de agenți economici activi care prezintă rapoarte este mult mai scăzut. Cei mai mulți agenți economici sunt cei din sfera comercială și a serviciilor, a agriculturii, a transporturilor și a construcțiilor. Totuși, numărul existent de locuri de muncă rămâne a fi limitat, orașul nefiind capabil să asigure o absorbție eficientă a excesului de brațe de muncă din zonele rurale proxime. În ceea ce privește capacitatea fiscală a bugetului local, aceasta este foarte scăzută comparativ cu mun. Chișinău (sub 50%).

La compartimentul performanțe economice locale, situația se prezintă relativ mai bună, având în vedere atragerea unor investitori majori prin intermediul sub-Zonei economice Libere Cahul. Timp de 3 ani compania germană Draxlmaier a generat peste 1000 locuri de muncă noi, nivelul de salarizare

a cărora este peste media locală, influențând dezvoltarea unei economii durabile locale. Totuși, se necesită intervenții suplimentare de sprijinire a sectorului privat și de atragere a investițiilor.

Actualmente, circa 90% din drumurile locale ale municipiului sunt de calitate nesatisfăcătoare. Mai mult, ponderea drumurilor asfaltate este mult sub nivelul minim de 60%. Totodată, infrastructura de transport necesită a fi îmbunătățită pentru a îndeplini standardele de siguranță și a spori accesibilitatea în arealul urban.

Calitatea infrastructurii urbanistice înregistrează deficiențe, aceasta fiind în majoritate dezvoltată în perioada sovietică, fără să beneficieze ulterior de intervenții sistemice de reabilitare și revitalizare urbană. O problemă majoră a orașului ține de dotarea acestuia cu zone de recreere de calitate pentru a acoperi necesitățile de bază (odihnă, agrement, sport).

Regenerarea spațiilor publice urbane va facilita, în ansamblu, creșterea atractivității municipiului și dezvoltarea economică a acestuia prin stabilirea de noi activități economice și creșterea calității vieții locuitorilor acestuia, cât și din directa proximitate.

O altă provocare a RD Sud în domeniul dezvoltării urbane ține de fragilitatea orașelor mici, care de-a lungul anilor s-au confruntat cu o accentuată ruralizare a stilului de viață. Tendințele demografice din ultimii ani sunt negative, cele mai afectate fiind orașele Ștefan Vodă și Cantemir, care înregistrează cele mai pronunțate scăderi a numărului populației, spre deosebire de orașul Căușeni, care deși nu are statut de municipiu, înregistrează cele mai pozitive dinamici de creștere demografică, dar și economică dintre toate orașele regionale. Păstrând aceeași dinamică, orașul Căușeni, de perspectivă, ar putea deveni un al șaptelea pol de creștere regională pentru zona de sud-vest a republicii.

Pe această dimensiune, practic toate orașele se confruntă cu probleme de dezvoltare, mizând în mare parte pe asistența financiară oferită de autoritățile publice centrale, dar și de către partenerii externi de dezvoltare. Este de menționat, că în perioada 2018-2021, în cadrul proiectului „Suport pentru administrația Republicii Moldova în implementarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională pentru anii 2016-2020 prin dezvoltarea urbană integrată și sustenabilă”, a fost pilotată abordarea de revitalizare urbană în Republica Moldova. Ca rezultat, 2 centre urbane, Cimișlia și Căușeni au elaborat și dezvoltat Programe de revitalizare urbană ale orașelor, ulterior având posibilitatea să obțină acces la diferite fonduri de finanțare pentru proiecte din domeniul de revitalizare urbană. La moment, orașul Cimișlia se află în proces de actualizare a programului, iar orașele Leova și Cahul sunt în proces de definitivare și aprobare a Programelor de revitalizare urbană.

Prin urmare, orașele din RD Sud necesită investiții majore în ceea ce privește dezvoltarea infrastructurii urbane, îmbunătățirea accesibilității și a serviciilor sociale, sprijinirea mediului de afaceri în vederea consolidării rolului acestora în calitate de motoare de creștere a competitivității regionale.

2.3. Dezvoltarea provocărilor și oportunităților de relansare economică a RD Sud

Instrumentul de bază al prosperității într-o societate îl constituie antreprenoriatul, care asigură creșterea și dezvoltarea economică, îmbunătățirea condițiilor de trai și generarea de noi locuri de muncă. Conform datelor BNS, în anul 2020, în RD Sud operau 3220 agenți economici, circa 81% reprezentând microîntreprinderile. Întreprinderile mici și mijlocii reprezintă 18%, iar întreprinderile mari 1%. În perioada 2016-2020, se atestă o creștere a numărului de întreprinderi cu 19,45%, în special în rândul întreprinderilor micro din RD Sud, această situație fiind determinată de o serie de factori obiectivi, cum

ar fi condiții mai lejere de înregistrare și funcționare, inclusiv financiar-fiscale. Creșterea numărului agenților economici a determinat, bineînțeles, și o creștere a numărului de angajări în activitatea agenților economici, deși foarte nesemnificativ + 0,32%, fapt ce demonstrează performanțele slabe ale regiunii la capitolul creștere economică.

Tabelul 3: Nr. de întreprinderi înregistrate pe activități economice în RD Sud, anii 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
RD Sud, total pe activități	2 724	2 842	2 951	3 107	3 220
A Agricultură, silvicultură și pescuit	536	584	634	642	689
B Industria extractivă	1	2	3	2	3
C Industria prelucrătoare	301	301	305	312	315
D Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	11	11	9	9	11
E Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	84	82	85	92	95
F Construcții	119	124	138	157	175
G Comerț cu ridicata și cu amănuntul; întreținerea și repararea autovehiculelor și a motocicletelor	1 012	1 042	1 040	1 090	1 104
H Transport și depozitare	143	150	165	171	180
I Activități de cazare și alimentație publică	74	76	85	94	86
J Informații și comunicații	36	41	39	41	47
K Activități financiare și asigurări	34	34	39	36	35
L Tranzacții imobiliare	110	115	118	132	135
M Activități profesionale, științifice și tehnice	82	84	92	91	101
N Activități de servicii administrative și activități de servicii suport	36	38	40	51	54
O Administrație publică și apărare; asigurări sociale obligatorii	1	1	1	1	1
P Învățământ	13	15	13	25	27
Q Sănătate și asistență socială	91	92	93	99	101
R Artă, activități de recreere și de agrement	11	16	11	15	12
S Alte activități de servicii	29	34	41	47	49

Sursa: Calculele autorilor în baza datelor BNS

Analiza detaliată a distribuției întreprinderilor pe sectoare în RD Sud scoate în evidență următoarele:

- Cel mai mare număr de întreprinderi din regiune este concentrat pe activități precum: comerțul cu ridicata și amănuntul (34,3%), agricultură, silvicultură și pescuit (21,4%), urmat de industria prelucrătoare (9,8%) și pe final construcții (5,4%);
- Circa 28% din totalul întreprinderilor din RD Sud sunt concentrate în raionul Cahul, urmat de Căușeni – 19% și Cimișlia 12,8%;
- Aproximativ 63% din numărul total al întreprinderilor din sectorul agricol activează pe teritoriul raioanelor Căușeni, Cahul, Cimișlia și Ștefan Vodă.

Distribuția populației pe ramuri ale economiei naționale relevă faptul că:

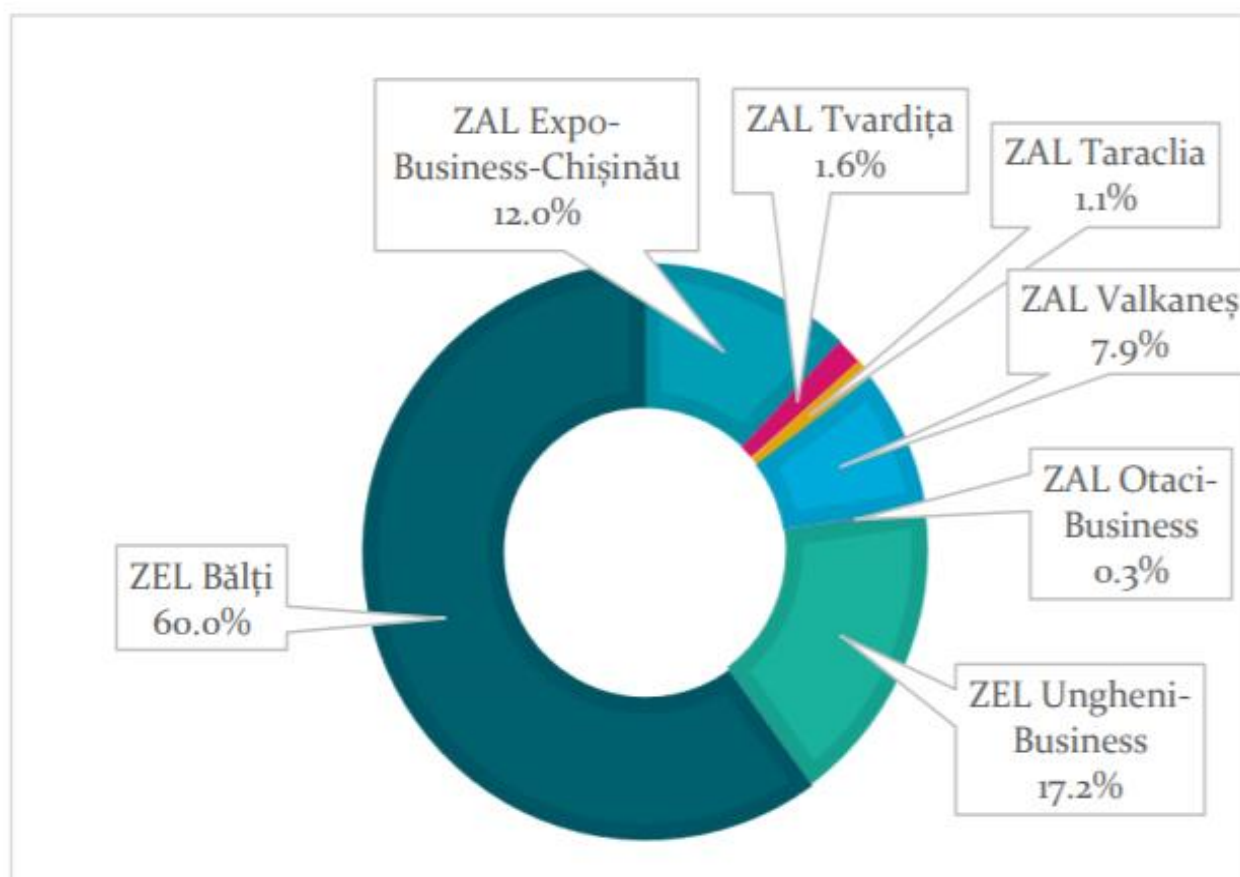
- Cea mai mare parte a populației din RD Sud este încadrată în agricultură, silvicultură și pescuit (8838), comerțul cu ridicata și amănuntul (5912) și industria prelucrătoare (5690) conform datelor BNS pentru 2020;
- Dacă numărul angajaților în sectoarele comerț cu ridicata și amănuntul și industrie prelucrătoare înregistrează ușoare creșteri și descreșteri în ultimii 5 ani, atunci numărul angajaților în activități precum agricultură, silvicultură și pescuit marchează o scădere graduală anual, fapt determinat în special de condițiile climatice nefavorabile din ultima perioadă.

În perioada 2016-2020, câștigul mediu salarial din economia RD Sud în anul 2020 a constituit 6151,3 MDL, cu 2269,7 MDL în creștere comparativ cu 2016.

Investițiile în active imobilizate atestă o descreștere considerabilă în 2020 - 1 577,8 milioane MDL, comparativ cu 2019, când cifra atinge valoarea de 1 896,4 milioane MDL. Volumul producției industriale livrate atestă o creștere treptată în ultimii 5 ani. Având în vedere că unul din principalii factori ai impulsivității activităților investiționale este volumul vânzărilor, este necesară promovarea integrării comerciale internaționale, prin sporirea eficienței managementului la nivel de agenți economici și prin dezvoltarea accesului populației la creditele de consum. Un alt impediment în dinamica investițională a regiunii îl constituie volumul vânzărilor și profitabilitatea întreprinderilor, făcând referire la politica monetară și factorii ce o determină.

Creșterea concurenței de piață impune întreprinderile să-și mărească gradul de competitivitate. Astfel, acesta trebuie să devină un obiectiv primordial pentru inovare în cadrul firmelor. Deși activitatea industrială a ZEL-urilor din RD Sud nu are o influență nici statistică, nici economică asupra procesului investițional, totuși localizarea și extinderea ZEL-urilor a constituit în mare parte un factor cheie în atragerea investitorilor străini în regiune.

Tabelul 4: Structura numărului de angajați ai rezidenților ZEL, sem I 2020

Sursa: Elaborat în baza datelor Ministerului Economiei și Infrastructurii

La moment, în RD Sud sunt înregistrate:

- 2 Zone ale Antreprenoriatului Liber: ZAL Tvardița și ZAL PP Taraclia;
- 5 sub-ZEL-uri administrate de ZEL Bălți: sub-ZEL Cahul (2 terenuri distincte); sub-ZEL Cimișlia; sub-ZEL Căușeni și sub-ZEL Ștefan Vodă.

Până la moment s-a reușit a atrage investitori străini doar pe teritoriul ZAL Tvardița, ZAL Taraclia, sub-ZEL Cahul și sub-ZEL Căușeni, celelalte subzone fiind încă nefuncționale, fie datorită că nu s-a reușit conectarea la toate utilitățile, fie nu s-au identificat investitori până la moment.

Respectiv, din numărul total al angajaților zonelor economice libere înregistrați ZAL Tvardița deține (1,6% sau 257 persoane), ZAL Taraclia (1,1% sau 178 persoane) și ZEL Bălți (60,0% sau 9878 persoane, dintre care 1917 persoane se atribuie sub-ZEL din RD Sud). Valoarea totală a investițiilor realizate în cadrul zonelor libere pe parcursul întregii activități a lor, până la data de 30 iunie 2020, a constituit 453,0 mil. dolari SUA, sporind în sem. I 2020 cu 9,3% sau cu 38,5 mil. dolari SUA. Din volumul total al investițiilor, 18,6 mil. dolari SUA revin – ZAL PP „Taraclia” (4,1%), 18,4 mil dolari SUA – ZAL „Tvardița” (4,1%) și 88,5 mil dolari SUA – ZEL „Bălți” (48,8%).

Existența Parcurilor Industriale pe teritoriul regiunii, de asemenea, reprezintă un avantaj: PI Cahul și PI Cimișlia, cel din urmă reușind să atragă și un investitor local.

O prioritate pentru RD Sud o are și Parcul de Business al Portului Internațional Liber Giurgiulești destinat întreprinderilor de producere, orientate spre export, care pe lângă facilitățile vamale și fiscale vor să beneficieze de proximitatea imediată a infrastructurii portuare din Giurgiulești. Parcul de business a fost creat și este în prezent administrat de SRL „Danube Logistics” în cadrul portului Giurgiulești.

Incubatoarele de afaceri din RD Sud au un rol important în sistemul regional de dezvoltare economică și inovațională.

Incubatorul	Gradul de ocupare
IA Leova	2012-2021: au beneficiat de servicii 76 companii rezidente (56 rezidente, 20 absolvente), 35 locuri noi de muncă
IA Ștefan Vodă	2009-2021: au beneficiat de servicii 75 companii rezidente (20 rezidente, 55 absolvente), 55 locuri noi de muncă
IA Cimișlia	2015-2021: au beneficiat de servicii 51 companii rezidente (17 rezidente, 34 absolvente), 120 locuri noi de muncă
IA Cahul	2017-2021: au beneficiat de servicii 41 companii rezidente (20 rezidente, 21 absolvente), 98 locuri noi de muncă

Specializarea Inteligentă a RD Sud. În conformitate cu Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2022-2028, specializarea inteligentă contribuie la creșterea competitivității economice a regiunilor prin inovarea sectoarelor și nișelor al căror impact economic al intervențiilor va fi cel mai mare.

În acest context a fost elaborat un studiu – cartografiere a potențialului economic, științific și de inovare al Republicii Moldova, conform căruia au fost identificate următoarele domenii prioritare cu potențial economic pentru specializarea inteligentă în RD Sud:

1. Agricultură și industria alimentară:

- Agricultură, vânătoarea și serviciile anexe
- Cultivarea plantelor din culturi nepermanente
- Fabricarea produselor de morărit, a amidonului și a produselor din amidon
- Fabricarea băuturilor

- Agricultură, vânătoarea și serviciile anexe
- Cultivarea plantelor din culturi nepermanente
- Fabricarea produselor de morărit, a amidonului și a produselor din amidon
- Fabricarea băuturilor

2. Energie regenerabilă

- Producția gazelor; distribuția combustibililor gazoși prin conducte

Specializarea este măsurată utilizând coeficienți de localizare (CL), care sunt definiți astfel:

$$CL_i = (e_i/e) / (E_i/E)$$

unde,

CL_i = coeficientul de localizare pentru sectorul i în economia regională

e_i = mărimea activității în sectorul i în economia regională

e = mărimea totală a activității în regiune

E_i = mărimea activității în industria i în economia națională

E = mărimea totală a activității în economia națională

„Activitatea” poate fi înlocuită cu „angajați”, „forță de muncă” sau „cifra de afaceri”.

Un CL peste 1 arată o concentrație peste medie într-o anumită activitate, de ex. ponderea ocupării forței de muncă a unei anumite industrii în economia regională este mai mare decât în economia națională. Un CL mai mic decât 1 indică viceversa.

Pentru Regiunea de Dezvoltare Sud, agricultura și prelucrarea alimentelor sunt principalele sectoare economice care contribuie la dezvoltarea economică a regiunii. În domeniul agriculturii, cultivarea culturilor neperene reprezintă o industrie importantă pentru regiune, iar în industria alimentară ramurile cu potențial sunt: fabricarea produselor de morărit, a amidonului și produselor din amidon; fabricarea produselor de brutărie și a produselor făinoase și fabricarea băuturilor, aceasta din urmă incluzând și producția de vin.

**Tabelul 5: Cartografierea economică a RD Sud, activitățile economice
cu potențial de specializare inteligentă**

NACE	Industrie	Forța de muncă				Cifra de afaceri				Salarizare	
		Volum	Pondere	CL	Rata medie anuală de creștere	Volum	Pondere	CL	Per angajat	Volum	Per angajat
		Persoane				(mln Lei)			(Lei)	(000s Lei)	(Lei)
Etapa 1	Toate industriile	32,509			1.03%	8,513			261,864	1,059,414	32,588
A	Agricultură, silvicultură și pescuit	9,780	30.08%	3.296	4.20%	2,304	27.07%	6.189	235,626	273,446	27,961
A01	Agricultură, vânătoare și servicii anexe	9,090	27.96%	3.360	4.13%	2,253	26.47%	6.212	247,866	241,089	26,523
A011	Cultivarea plantelor din culturi nepermanente	6,483	19.94%	3.408	2.89%	1,810	21.26%	7.369	279,119	176,251	27,185
C107	Fabricarea produselor de brutărie și a produselor făinoase	937	2.88%	1.699	3.88%	316	3.71%	4.441	337,422	43,693	46,648

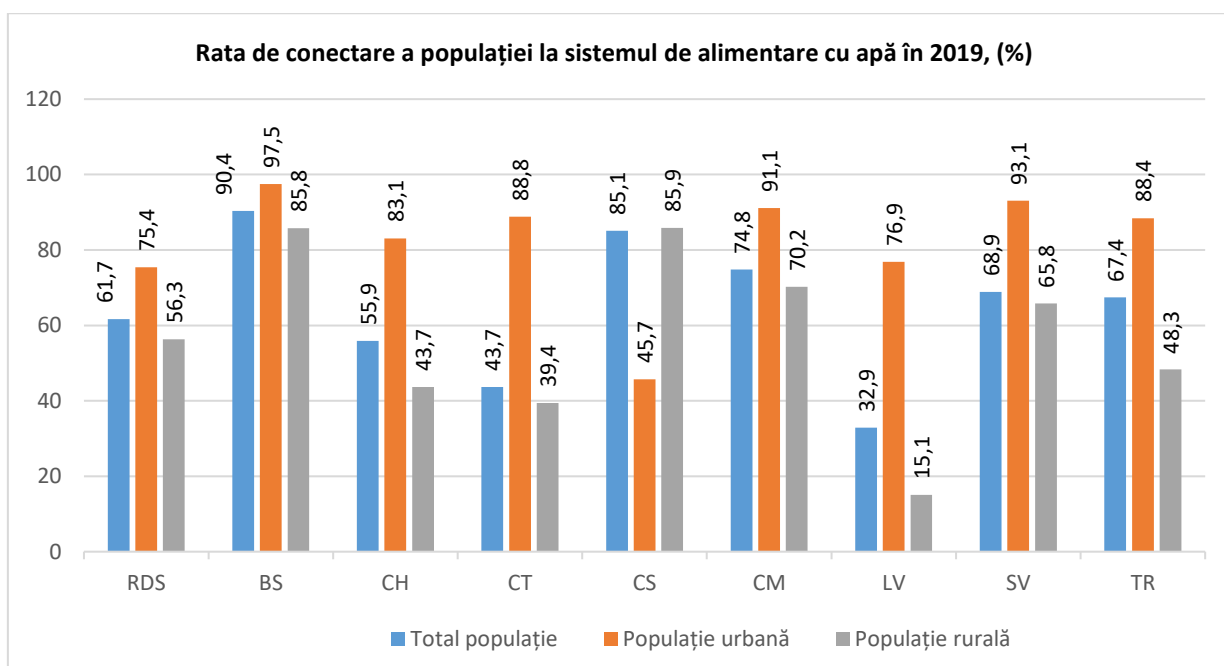
C110	Fabricarea băuturilor	1,933	5.95%	3.284	-7.32%	1,155	13.57%	7.187	597,583	60,681	31,398
D352	Producția gazelor; distribuția combustibililor gazoși prin conducte	833	2.56%	2.715	-0.12%	271	3.19%	1.204	325,672	75,171	90,241
G471	Comerț cu amănuntul în magazine nespecializate	2,444	7.52%	1.622	-1.77%	634	7.44%	1.986	259,195	51,852	21,213
Q861	Activități de asistență spitalicească	2,902	8.93%	1.574	-3.79%	271	3.19%	2.707	93,450	126,874	43,720
Etapa 2	Producere	5,586	17.18%	0.940	-0.32%	1,852	21.76%	1.431	331,607	180,600	32,331
C106	Fabricarea produselor de morărit, a amidonului și produselor din amidon	143	2.56%	3.045	-24.51%	55	2.95%	3.187	382,092	2,709	18,947
C107	Fabricarea produselor de brutărie și a produselor făinoase	937	16.77%	1.808	3.88%	316	17.06%	3.103	337,422	43,693	46,648
C11	Fabricarea băuturilor	1,933	34.60%	3.495	-7.32%	1,155	62.35%	5.022	597,583	60,681	31,398

Concluzii. Deși la capitolul dezvoltare economică în plan național RD Sud se plasează pe ultimul loc, în perioada anilor 2016-2020, relansarea economică a RD Sud a înregistrat ușoare performanțe. Printre factorii principali care au stagnat dinamica evoluției se enumeră influența negativă a factorilor climaterici asupra sectorului agricol, gradul redus de cultură antreprenorială, accesul redus la capital, infrastructura slab dezvoltată în anumite zone ale regiunii, dar și situația politică instabilă. Prin urmare, în urma analizei efectuate, sunt necesare măsuri suplimentare ce vor permite depășirea comună a barierelor în dezvoltarea antreprenoriatului și sporirea competitivității întreprinderilor din regiune. Crearea legăturilor de colaborare între organele statale și entitățile economice, precum și sporirea nivelului de dezvoltare a instituțiilor de învățământ și a centrelor de cercetare sunt absolut necesare.

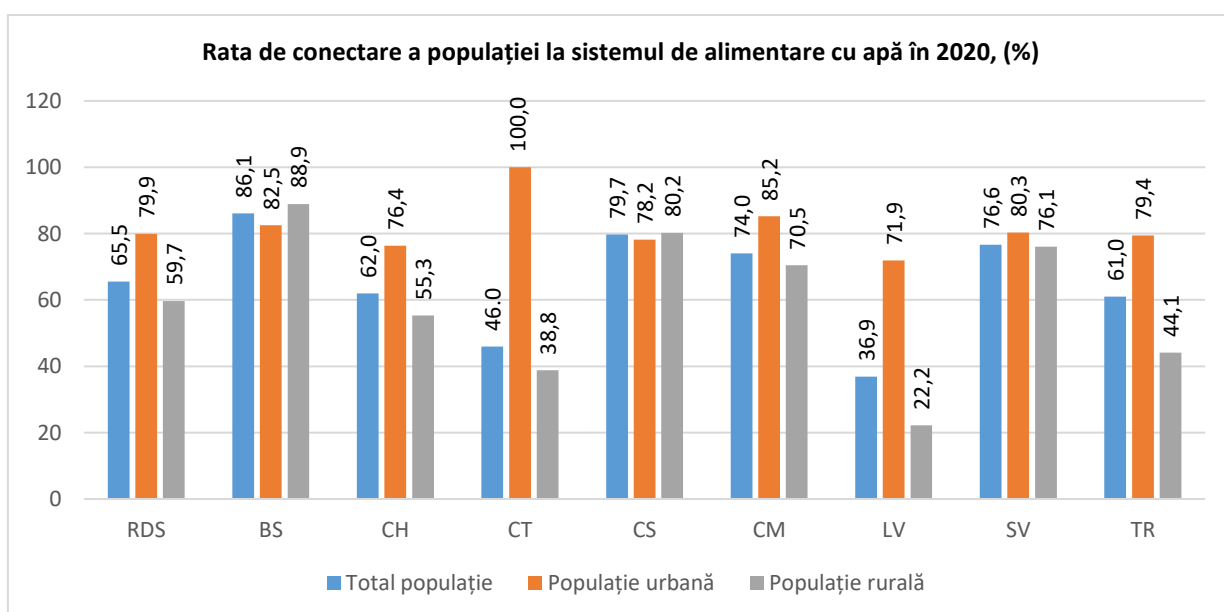
2.4. Dezvoltarea infrastructurii tehnico-edilitare de bază în regiune

Alimentare cu apă și canalizare RD Sud se remarcă printre regiunile cu un nivel mediu de conectare a localităților la serviciul public de alimentare cu apă. Astfel, în profil regional, conform datelor oferite de BNS pentru anul 2019, localitățile din mun. Chișinău și UTA Găgăuzia dețin cel mai mare nivel de conectare la sistemul public de alimentare cu apă, (88,6% și 78,1%), RD Sud (60,2%), RD Centru (57,8%), iar cel mai mic nivel îl are regiunea Nord (35,5%). De remarcat este faptul că media națională este de 50,7%. Toate cele 11 localități cu statut de oraș din RD Sud sunt conectate la sistemul de alimentare cu apă, pe când localitățile rurale sunt conectate în proporție de 60,77% în 2020, cu 2,12 puncte procentuale în creștere comparativ cu 2019.

În ceea ce privește ponderea populației conectate la servicii centralizate de alimentare cu apă în 2020, s-a constatat că 65,51% din populația RD Sud are acces la servicii de alimentare cu apă, cu 3,8% în creștere comparativ cu 2019, inclusiv 79,92% în mediul urban și 59,71% în zonele rurale (valori pentru 2020), spre deosebire de 2019, când acestea indicau o pondere de 75,43% și 56,35%.

Sursa: Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică

Sursa: Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică

Conform țințelor stabilite în SND „Moldova 2030”, pentru anul de referință 2022, ponderea populației care va beneficia de surse gestionate sigur de apă în total populație este de 65%, pe când pentru anul 2026, 75%.

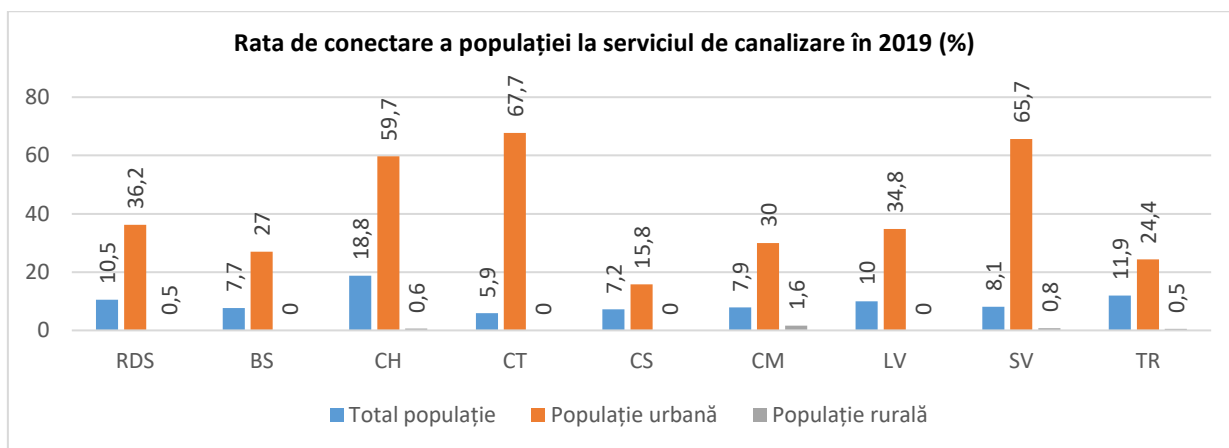
Conform Strategiei de Alimentare cu Apă și Sanitație 2014-2030, țința pentru perioada 2020-2024 privind acoperirea cu infrastructura de alimentare cu apă și de canalizare/sanitație pentru zona urbană va constitui 80% și pentru zona rurală 75%. În baza datelor statistice disponibile, s-a stabilit că în RD Sud, acest obiectiv pentru populația urbană în mare parte este deja atins. Sunt necesare măsuri suplimentare pentru a asigura acoperirea tuturor zonelor rurale cu servicii de alimentare cu apă.

Nivelul de dezvoltare a sistemelor de canalizare centralizate este mult mai mic comparativ cu sistemele de alimentare cu apă. Cea mai mare pondere a localităților cu acces la sistemul public de canalizare s-a înregistrat în mun. Chișinău (71,4%) și UTA Găgăuzia (15,6%), iar localitățile din regiunile Sud și

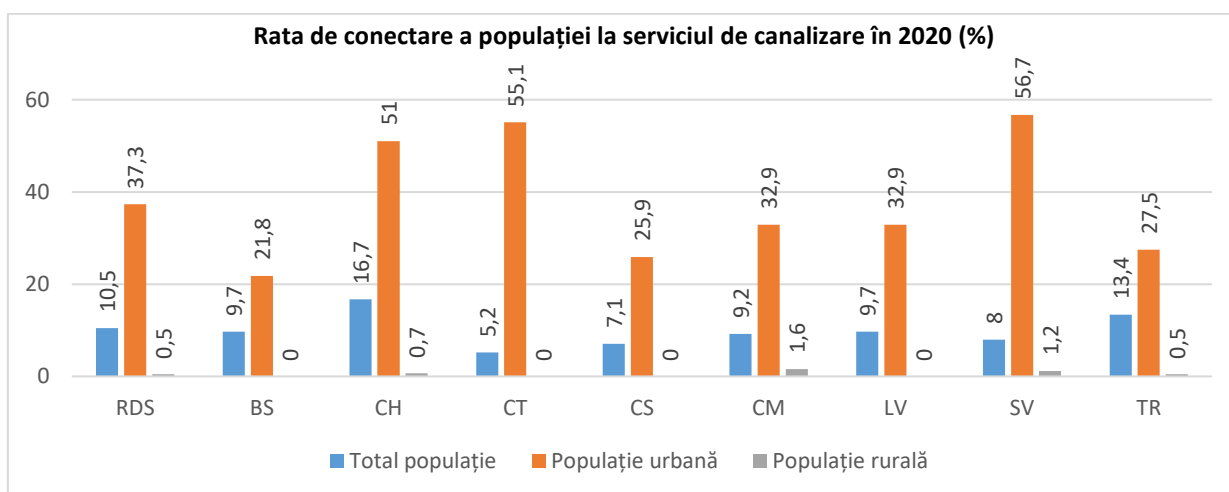

Nord au cele mai mici rate de acces (5,4% și respectiv, 4,7%). La nivel național, ponderea este de 7,6% (valori pentru 2019).

Ponderea populației RD Sud conectată la serviciul public de canalizare a rămas practic la același nivel în 2020 comparativ cu 2019, 10,5% la nivel regional, dintre care 37,3% în profil urban și 0,5% în profil rural.

Sursa: Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică

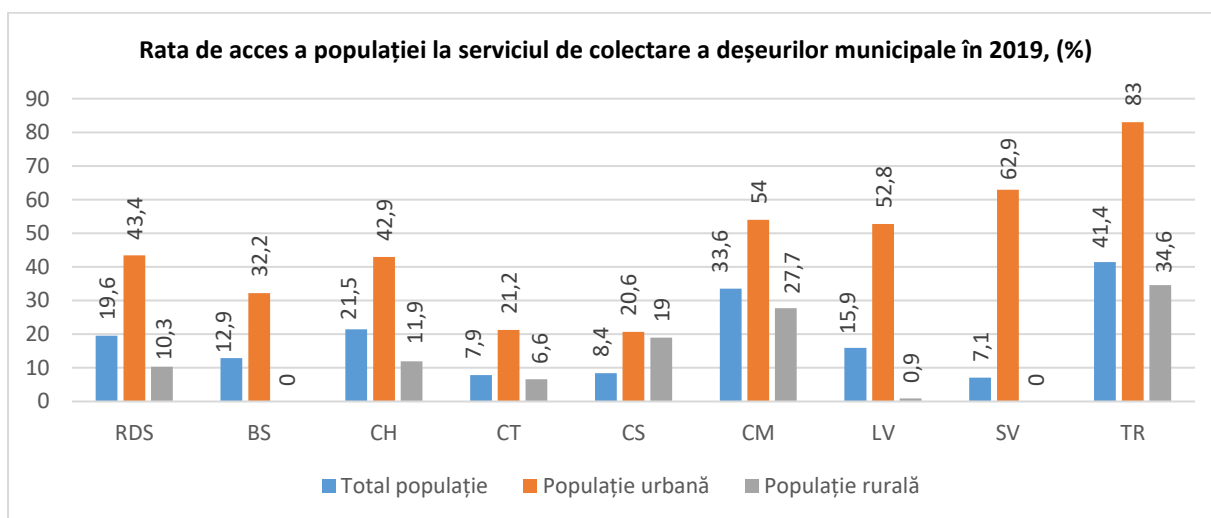
Sursa: Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică

În acest context, se atestă o discrepanță considerabilă dintre sate și orașe, rețelele publice de canalizare fiind aproape lipsă în mediul rural. Localitățile rurale din raioanele Basarabeasca, Cantemir, Leova, Căușeni nu au deloc acces la sistem de canalizare centralizat. Lipsa serviciului public de canalizare în marea majoritate a localităților rurale, cât și în marea parte a sectorului particular din localitățile urbane, reprezintă o provocare, care, nefiind soluționată în viitorul apropiat, va continua să aibă efecte negative atât pentru apele subterane, de suprafață, cât și pentru sol.

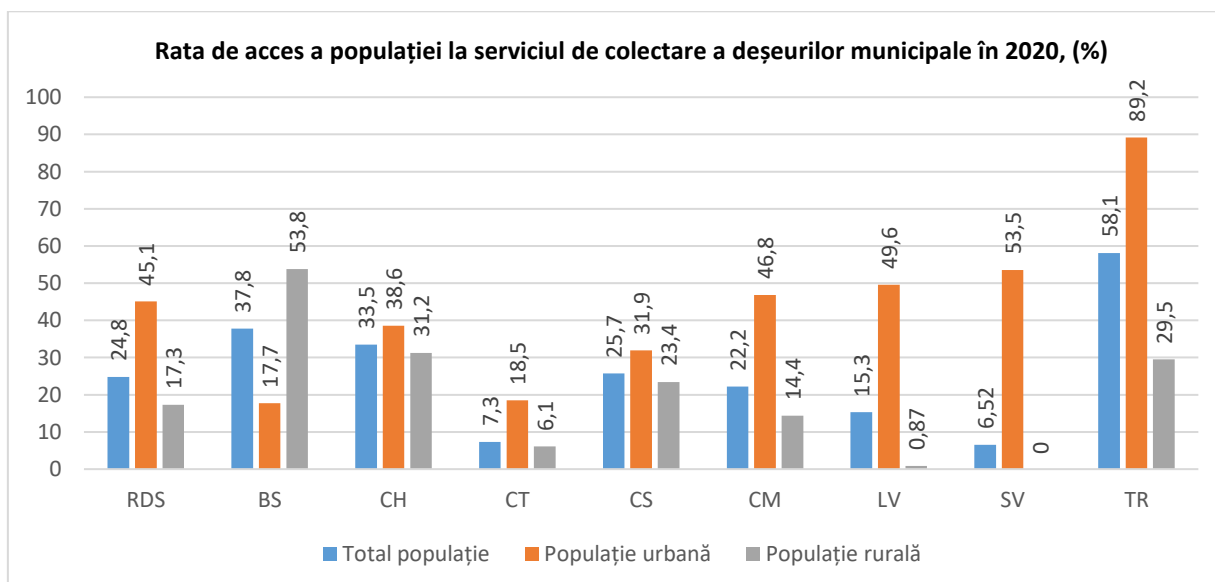
Prin urmare, ținând cont de țintele stabilite în SND „Moldova 2030”, unde este specificat că ținta intermediară pentru anul 2022 la capitolul ponderea locuințelor cu acces la sistem centralizat de canalizare în total număr de locuințe este în valoare de 75%, atunci sunt necesare măsuri imediate pentru a acoperi zonele din RD Sud cu serviciul dat. De asemenea, „Strategia de Alimentație cu Apă și Sanitație 2014-2030” prevede ca sistemele centralizate de canalizare să fie dezvoltate doar pentru aglomerații mai mari de 5 mii locuitori, ceea ce presupune că majoritatea comunităților rurale din regiune nu se conformează și ar trebui să colaboreze cu autoritățile publice locale învecinate.

Creșterea alocărilor de resurse în proiecte de infrastructură, precum și cooperarea inter-comunitară dintre APL-uri în corespundere cu politica națională de regionalizare a serviciilor, va contribui în mod cert la sporirea accesului populației în întregime la elementele de infrastructură ce definesc calitatea vieții.

Serviciu de evacuare a deșeurilor În conformitate cu datele furnizate de Biroul Național de Statistică, în RD Sud serviciul de colectare a deșeurilor municipale este prestat integral în mediul urban, pe când în rândul localităților rurale este administrat de un număr suficient de redus de autorități ale administrației publice locale. Astfel, în 2020, 40,1% din totalul APL de nivelul I administrează serviciul dat, înregistrând o creștere cu 13,9% comparativ cu 2019, dintre care APL urbane 100%, iar în rândul APL rurale cifra s-a majorat cu 14,8% în 2020 comparativ cu anul precedent, atingând valoarea de 36,4%.

Sursa: Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică

Sursa: Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică

Cea mai înaltă rată de conectare în rândul populației la serviciul de colectare a deșeurilor solide o are raionul Taraclia (58,1%), urmat de Basarabeasca care înregistrează o creștere cu 24,9% atingând nivelul de (37,8%). Situația este foarte dificilă în localitățile rurale, îndeosebi în raionul Ștefan Vodă, unde nici un locuitor nu beneficiază de serviciul dat.

Prin urmare, lipsa serviciului de colectare a deșeurilor în localități, precum și gestionarea deficicientă a acestuia, are repercusiuni negative asupra mediului înconjurător și asupra calității vieții. Astfel, administrațiile publice locale, fiind abilitate cu funcția responsabilă de organizare a sistemelor de colectare și gestionare a deșeurilor, trebuie să stabilească problema dată ca obiectiv important pentru perioada următoare.

2.5. Dezvoltarea interacțiunii urban-rural

Cu o pondere de 63% a populației rurale, RD Sud își păstrează în continuare caracterul predominant rural. Acest fapt reprezintă o provocare majoră în vederea atenuării disparităților între localitățile rurale și cele urbane și creșterii calității vieții tuturor cetățenilor.

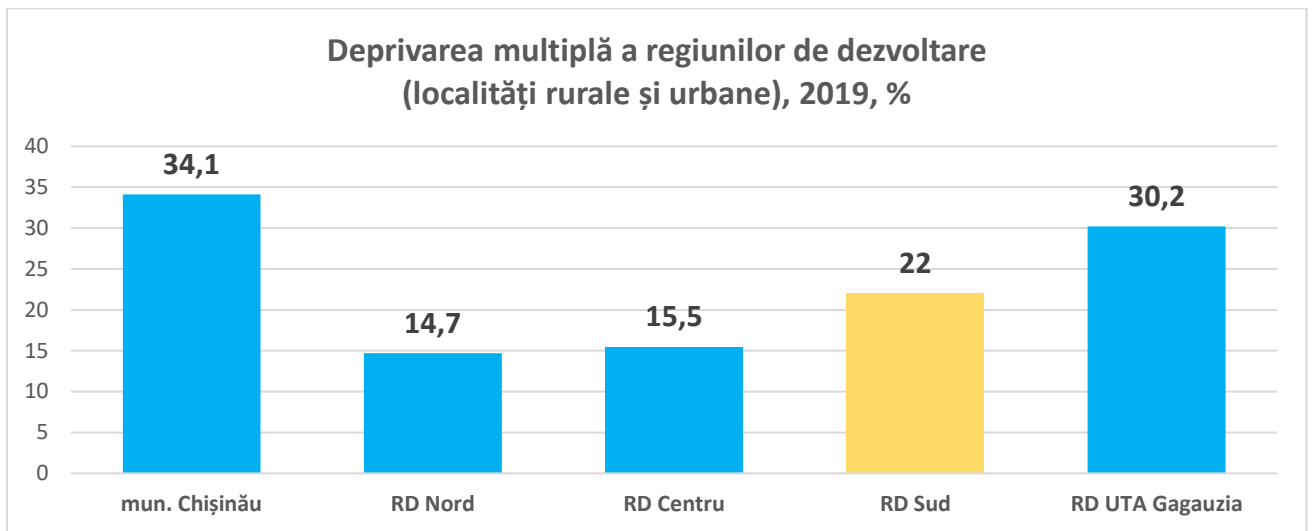
Diferențe semnificative se atestă din punct de vedere al evoluției populației. Pe parcursul ultimilor 10 ani (2009-2019) s-a accentuat un declin demografic pronunțat, atât pentru mediul urban (-0,7%), cât și rural (-5,2%), ca urmare a migrației, în special externe.

Totuși, o tendință dominantă în ultima perioadă ține de migrarea populației din zonele rurale spre urbane, fapt determinat de posibilitățile și perspectivele de dezvoltare ale orașelor, în special a celor mai mari. Populația din localitățile rurale are o rată scăzută de ocupare, având în vedere rata înaltă a populației în vârstă și, respectiv, un nivel scăzut al veniturilor. Întrucât o parte a populației rurale este angajată în activități agricole, rata sărăciei a crescut ca urmare a evenimentelor extreme legate de climă. Pe de altă parte, populația din localitățile rurale, amplasate în directă proximitate cu centrele urbane tinde tot mai mult de a face naveta zilnică, având în vedere posibilitățile de angajare, studii sau de consum. În acest sens, dezvoltarea infrastructurii de transport reprezintă un factor cheie, ținând cont de calitatea drumurilor intra-regionale.

Starea infrastructurii tehnico-edilitare variază considerabil de la zonele urbane la cele rurale, fapt ce creează impedimente în accesul populației la serviciile centralizate de alimentare cu apă, de canalizare și de evacuare a deșeurilor solide, dar și limitează posibilitățile de dezvoltare ale zonelor rurale. Conform datelor oferite de BNS, rata de conectare a populației la rețeaua publică de alimentare cu apă în zonele rurale constituie 59,7%, comparativ cu 79,9% în localitățile urbane. Discrepanțe dintre mediul urban și rural se atestă și mai mult ce ține de rata de conectare a populației la rețeaua publică de canalizare, unde doar 0,5% din populația rurală are acces la sistem public de canalizare, comparativ cu 37,3% în mediul urban. Aceeași situație se atestă și la capitolul serviciu de evacuare a deșeurilor, unde 45,1% din populația urbană dispune de acces la salubritate, spre deosebire de 17,3% în mediul rural. În acest sens, cooperarea inter-comunitară dintre APL-uri cu scopul regionalizării serviciilor publice devine un imperativ, fapt ce va contribui în mod elocvent la asigurarea unei sinergii de dezvoltare între localități.

2.6. Discrepanțe intra-regionale

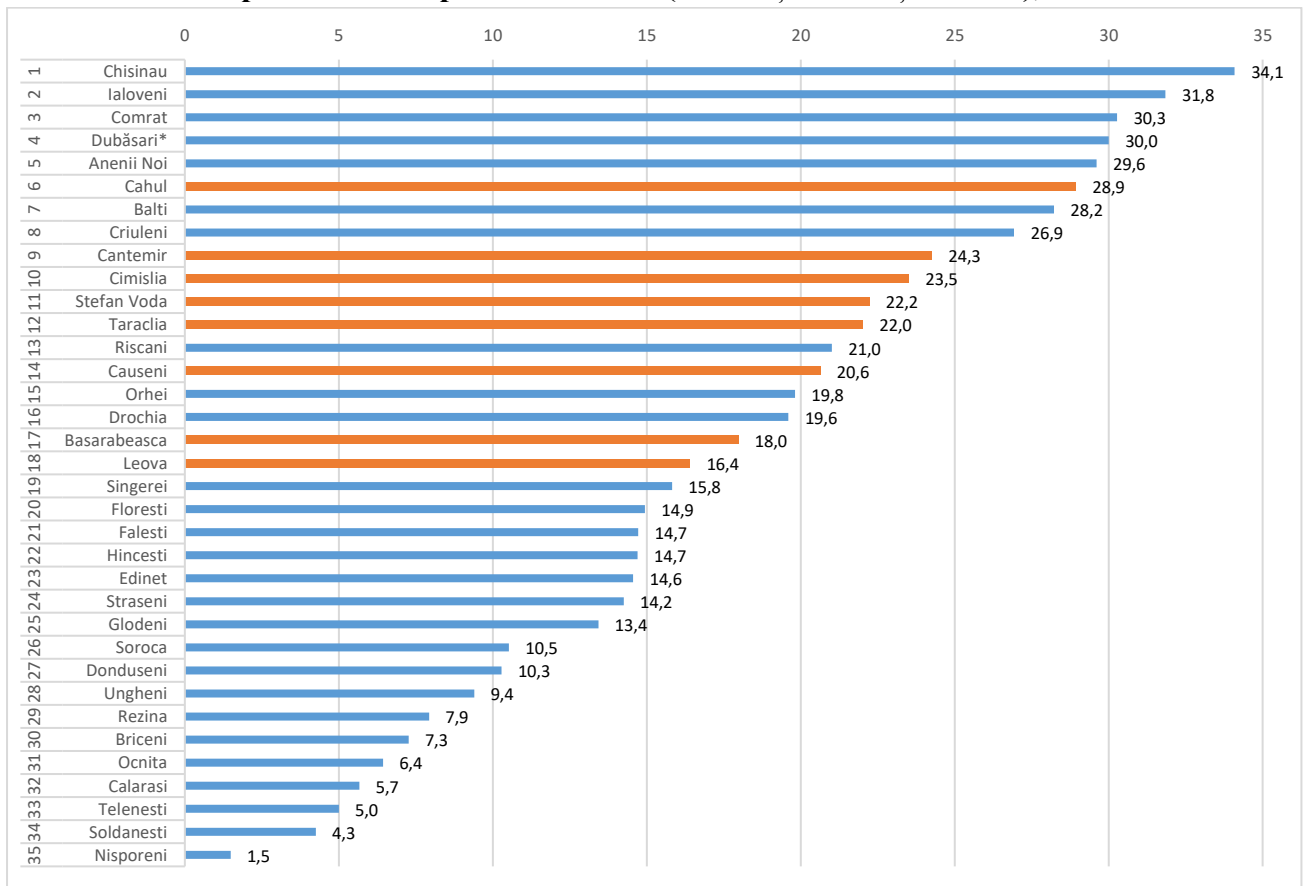
RD Sud se află pe locul 3 după nivelul de deprivare, clasament de mijloc conform Indicelui de Deprivare a Ariilor Mici (IDAM) total pentru anul 2019.

Sursa: Conform datelor furnizate de Biroul Național de Statistică

Regiunea se clasează pe locul 1 după nivelul de dezvoltare al agriculturii, în același timp situându-se pe ultimul loc după dezvoltarea economică. În regiunea de Sud se evidențiază, în special, dezvoltarea sectorului zootehnic. Pe locul 2 RD Sud se plasează după deprivarea socială, ceea ce semnifică că situația în acest domeniu în regiune este relativ bună, comparativ cu alte regiuni. La mijlocul clasamentului, RD Sud se află în ceea ce privește situația demografică. Pe lângă o activitate economică subdezvoltată, RD Sud are acces relativ limitat la serviciile de educație, medicale, infrastructură (locul 4).

Deprivarea multiplă a raioanelor (localități rurale și urbane), 2019

Prin urmare, RD Sud se prezintă ca o regiune suficient de omogenă după indicii de deprivare, cele 8 raioane fiind împărțite convențional în 2 categorii:

1. Deprivare minimă (20-32 puncte) – 6 raioane: Cahul, Cantemir, Cimișlia, Ștefan Vodă, Taraclia, Căușeni;
2. Deprivare medie (16 puncte) – 2 raioane: Basarabeasca, Leova.

Sub aspectul dezagregării urban-rural, deprivarea păstrează în linii generale aceleași tendințe. Astfel, conform indicelui de deprivare multiplă, care include atât localitățile urbane, cât și rurale, raionul cel mai dezvoltat din regiune este Cahul. De asemenea, se remarcă mun. Cahul ca cel mai dezvoltat oraș, conform indicelui de deprivare multiplă, calculat pentru localitățile urbane. Printre raioanele și respectiv, orașele ce se mențin pe aceleași poziții, se remarcă: Cantemir, Cimișlia, Ștefan-Vodă.

Conform indicelui de deprivare în agricultură, printre raioanele cu o agricultură dezvoltată și cu cel mai înalt potențial agricol se enumeră Taraclia și Leova, raionul Taraclia ocupând și locul de top pe țară la acest capitol. Avantajul pe care îl dețin aceste raioane este datorat în mare parte faptului că au un sector zootehnic dezvoltat, iar suprafețele agricole cu soluri de calitate permit utilizarea rațională și eficientă a acestora.

Decalajul între raioane după deprivarea economică este mare, rangul mediu de deprivare variind între 197 și 740. Raioanele Ștefan Vodă, Cahul, Taraclia, Cantemir înregistrează cei mai înalți indicatori din RD Sud, iar raioanele Leova, Basarabeasca, Cimișlia, Căușeni înregistrează indicatorii minimi pe regiune. Un nivel limitat de dezvoltare economică este înregistrat în localitățile rurale din raioanele Cimișlia și Leova. De cealaltă parte a clasamentului se situează localitățile rurale din raioanele Taraclia și Ștefan Vodă, care înregistrează cea mai dinamică activitate economică. Totodată, s. Ivanovca Nouă, Cimișlia, este cea mai deprivată localitate rurală din punct de vedere economic din regiune și din țară, iar s. Giugiulești, Cahul face parte din localitățile de top ca fiind cea mai dezvoltată din punct de vedere economic. Sub aspect urban, Ștefan Vodă deține cel mai înalt nivel de dezvoltare economică, contrariul fiind înregistrat în Leova, Basarabeasca, Taraclia ca fiind cele mai puțin dezvoltate din acest punct de vedere. Orașul Iargara, Leova face parte din categoria celor mai deprivatate orașe din țară din punct de vedere economic (rangul 2).

Sub aspect demografic, raionul Cantemir înregistrează cea mai bună situație, fiind urmat de Leova. Din categoria celor mai deprivatate demografic raioane din regiune face parte raionul Basarabeasca, Taraclia. Pe clasificarea rural-urban, ies în evidență comunitățile rurale din raionul Cantemir, ca fiind cele mai puțin deprivatate după compoziția demografică. Concomitent, orașele Leova, Basarabeasca, Taraclia fac parte din lista celor mai deprivatate demografic orașe din regiune și din țară, cea mai bună situație înregistrându-se în orașul Ștefan Vodă.

Sub aspectul infrastructurii, cele mai puțin deprivatate raioane sunt Cantemir și Cahul, iar cele mai deprivatate de infrastructură sunt Ștefan Vodă, Căușeni, Cimișlia. Pe clasificarea rural-urban, localitățile rurale din raioanele Cahul, Cantemir, Basarabeasca sunt cele mai puțin deprivatate după accesul la utilitățile publice, cele mai deprivatate fiind din raionul Ștefan Vodă. Conform indicelui de deprivare pe infrastructură, calculat pentru localitățile urbane, orașele cele mai deprivatate sunt Leova, Căușeni, Basarabeasca, iar mun. Cahul deține cea mai bună infrastructură, locul 2 pe țară.

În concluzie, RD Sud este unica care înregistrează diferențe majore inter-raionale, diferențiindu-se o situație relativ mai bună în raioanele de graniță cu România (Cantemir și Cahul) și o situație mult mai nefavorabilă în raioanele centru-estice: Ștefan-Vodă, Căușeni și Cimișlia.

III. Obiectivele programului

Întru realizarea viziunii strategice de dezvoltare regională, la nivelul RD Sud au fost identificate trei obiective generale în corespundere cu direcțiile strategice stabilite în SNDR 2022-2028, adaptate la necesitățile și specificul regiunii.

Tabelul 5: Prezentarea schematică a viziunii și obiectivelor strategice stabilite la nivelul RD Sud

Viziunea strategică		
Sprijinirea creșterii competitivității și dezvoltării durabile a Regiunii de Dezvoltare Sud, ajustarea disparităților și creșterea calității vieții cetățenilor		
Obiectiv General 1	Obiectiv General 2	Obiectiv General 3
Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a Regiunii de Dezvoltare Sud	Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii	Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională
Direcții prioritare 1.1. Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în sporirea competitivității regiunii 1.2. Îmbunătățirea mediului antreprenorial în regiune 1.3. Identificarea și promovarea specializării inteligente în regiune 1.4. Cooperarea regională și transfrontalieră	Direcții prioritare 2.1. Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază din regiune 2.2. Dezvoltarea infrastructurii de suport pentru afaceri 2.3. Sprijinirea procesului de adaptare a regiunii la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor	Direcții prioritare 3.1. Eficientizarea operațională a procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională 3.2. Consolidarea mecanismului de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională 3.3. Dezvoltarea capacităților actorilor regionali în domeniile relevante politicii de dezvoltare regională

Obiectiv General 1: Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a Regiunii de Dezvoltare Sud

Regiunea de Dezvoltare Sud înregistrează pe parcursul ultimilor ani o dinamică relativ modestă la capitolul creștere economică. În linii generale, printre principalii factori care contribuie la o competitivitate redusă a RD Sud comparativ cu alte regiuni de dezvoltare se enumeră dinamica

investițională și antreprenorială scăzută, îmbătrânirea forței de muncă în raport cu tendințele în creștere de emigrare a populației active.

Respectiv, creșterea competitivității regiunilor de dezvoltare poate fi asigurată prin stimularea specializării inteligente în baza avantajelor competitive pe care le are fiecare regiune, precum și dezvoltarea social-economică a orașelor, locuri în care se produce cea mai mare parte a activităților economice, înregistrându-se cele mai mari creșteri ale productivității și în care se creează cele mai multe locuri de muncă.

1.1. Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în sporirea competitivității regiunii

Intervențiile aferente acestei măsuri vor fi axate pe următoarele două direcții prioritare:

- Dezvoltarea municipiului Cahul ca pol de creștere regională;
- Revitalizarea economică și socială a orașelor mici din RD Sud și dezvoltarea infrastructurii spațiilor publice

Dezvoltarea orașelor-poli de creștere din RD Sud

Odată cu aprobarea Programului național de dezvoltare a orașelor – poli de creștere, menit să susțină accelerarea dezvoltării socio-economice a celor mai puternice centre urbane regionale, care, ulterior, vor fi capabile să susțină difuzarea dezvoltării și în zonele rurale proxime, urmează implementarea acestuia având la bază următoarele direcții de intervenție:

- Îmbunătățirea mobilității și calității infrastructurii de acces și a legăturilor acestora cu zonele înconjurătoare;
- Dezvoltarea și echiparea infrastructurilor și serviciilor de suport economic pentru a stimula competitivitatea;
- Sprijinirea dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii (infrastructură și servicii de suport, inovații, digitalizare, specializare inteligentă, etc.);
- Revitalizarea urbană și dezvoltarea infrastructurii spațiilor publice;
- Modernizarea infrastructurii tehnico-edilitare și a rețelelor de utilități publice.

În RD Sud, municipiul Cahul a fost identificat ca oraș regional, capabil să acționeze în calitate de pol de creștere, urmând a fi susținut în procesul de dezvoltare a acestuia.

În vederea acoperirii necesităților financiare neacoperite, reieșind din posibilitățile investiționale actuale ale bugetelor locale, autoritățile administrației publice centrale, în colaborare cu reprezentanții APL urmează să depună eforturi suplimentare pentru a identifica resursele necesare din partea partenerilor de dezvoltare.

Revitalizarea economică și socială a orașelor mici din RD Sud și dezvoltarea infrastructurii spațiilor publice

Decalajul dintre zonele orașelor din RD Sud poate fi înlăturat prin procesul de revitalizare urbană, un instrument european ce contribuie la îmbunătățirea zonelor urbane în condiție critică, care au nevoie de schimbări sociale, economice, arhitecturale.

Astfel, procesul de revitalizare urbană este inițiat prin elaborarea Programelor de revitalizare urbană, documente strategice ce definesc acțiunile și soluțiile asupra unei zone urbane, în funcție de necesitățile existente, inclusiv:

- Amenajarea zonelor de agrement/parcuri/alei/spații publice;
- Amenajarea stațiilor/parcărilor;
- Construcția/reabilitarea complexelor sportive multifuncționale;
- Renovarea instituțiilor publice preșcolare/școlare etc.

La nivelul RD Sud, la moment, doar trei orașe dețin Programe de revitalizare urbană, astfel fiind eligibile pentru participare în cadrul apelurilor competitive cu finanțare din FNDRL.

1.2. Îmbunătățirea mediului antreprenorial în regiune

Dezvoltarea economiei regionale reprezintă un factor important în consolidarea competitivității regiunii, astfel fiind asigurat un nivel crescut al veniturilor populației din surse durabile. Prin urmare, o prioritate de bază pentru RD Sud rămâne a fi dezvoltarea sectorului privat prin îmbunătățirea culturii antreprenoriale și, respectiv, valorificarea oportunităților de dezvoltare a antreprenoriatului prin inovații. În acest context, intervențiile sistemice vor fi orientate spre:

Dezvoltarea mediului antreprenorial

1. Facilitarea dezvoltării de abilități și competențe antreprenoriale în cadrul infrastructurilor de afaceri: programe de incubare, acceleratoare regionale, dezvoltarea de hub-uri de competențe în conformitate cu specializarea inteligentă a regiunii;
2. Programe regionale de formare profesională (continuă) și antreprenorială în conformitate cu specializarea inteligentă a regiunii;
3. Organizarea diverselor activități de promovare a regiunii: forumuri economice, conferințe, mese rotunde, festivaluri specializate etc.

Sporirea atractivității turistice

1. Crearea, reabilitarea și extinderea infrastructurii de agrement.
2. Reabilitarea și modernizarea drumurilor de acces și a infrastructurii aferente către obiectivele turistice de importanță regională și națională.
3. Amenajarea obiectivelor turistice naturale și antropice de utilitate publică.

1.3. Identificarea și promovarea specializării inteligente în regiune

Specializarea inteligentă a RD Sud reprezintă o nouă abordare strategică a dezvoltării economice prin finanțarea cu precădere a cercetării și inovării. Este necesar ca regiunea să-și identifice și prioritizeze sectoarele și nișele cu cel mai ridicat potențial de dezvoltare, candidate pentru specializare inteligentă.

În acest sens, acțiunile viitoare vor fi îndreptate spre elaborarea unei analize privind specializarea inteligentă a regiunii și promovarea domeniului respectiv.

1.4. Cooperarea regională și transfrontalieră

Cooperarea la nivel transfrontalier și regional urmărește participarea regiunilor de dezvoltare din Republica Moldova, de comun cu alte țări și regiuni vizate în cadrul Strategiei Uniunii Europene pentru

Regiunea Dunărea, în cadrul programelor transnaționale și transfrontaliere pentru a promova dezvoltarea socio-economică durabilă și implementarea proiectelor de interes comun.

Prin urmare, întru asigurarea unui proces de dezvoltare compatibil cu politicile europene, având în vedere angajamentele asumate de Republica Moldova cu referire la Acordul de Asociere RM-UE, la nivel regional reprezentanți ai ADR Sud participă în cadrul Grupului național de lucru pentru coordonarea implementării Programelor de cooperare transfrontalieră și transnațională, precum Programul Interreg NEXT Bazinul Mării Negre 2021-2027, Programul Interreg NEXT România-Republica Moldova 2021-2027 și Programul Regiunii Dunărea 2021-2027.

De asemenea, participarea în cadrul apelurilor de propuneri de proiecte în cadrul programelor transfrontaliere/transnaționale reprezintă o prioritate.

Obiectiv General 2: Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii

RD Sud, de rând cu celelalte regiuni de dezvoltare de pe teritoriul RM, se confruntă cu probleme de coeziune teritorială care sunt determinate în special de gradul înalt de ruralitate. În același timp, localitățile rurale în mare parte sunt caracterizate de o infrastructură veche și o subdezvoltare economică pronunțată.

De asemenea, o problemă a decalajului în dezvoltare dintre localitățile urbane și cele rurale este determinată de capacitatea administrativă și financiară scăzută a autorităților publice locale, luând în considerare necesitățile investiționale enorme și posibilitățile modeste de a acoperi aceste necesități din Bugetul de Stat.

Respectiv, implementarea acestui obiectiv urmează a fi realizată punându-se accentul pe dezvoltarea echilibrată a zonelor urbane și rurale și diminuarea disparităților intra-regionale.

2.1. Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază din regiune

În ultima perioadă, RD Sud a înregistrat progrese majore la capitolul infrastructură de apă, comparativ cu alte regiuni de dezvoltare (77,8% în 2020, comparativ cu 81% UTAG, 65,5% RD Centru și 54,5% RD Nord). Totuși, în multe localități calitatea apei din apeduct nu corespunde cerințelor normative față de apa potabilă. De asemenea, stațiile de epurare sunt în număr limitat, în special în zonele rurale. Serviciul public de evacuare a deșeurilor este prestat de un număr limitat de APL, iar în multe localități nu corespunde normelor ecologice în vigoare.

Prin urmare, în vederea creșterii atractivității localităților și a condițiilor de viață a cetățenilor, este necesar a se depune eforturi considerabile pentru îmbunătățirea infrastructurii de apă, canalizare și de gestionare a deșeurilor prin:

1. Sprijinirea dezvoltării infrastructurii edilitare de bază (alimentarea cu apă, canalizare și tratarea apelor uzate, managementul deșeurilor) prin promovarea regionalizării și cooperării intercomunitare (intervenții pentru arii cu impact de minimum 20 mii locuitori);
2. Sprijinirea transformării graduale a operatorilor de utilități publice din orașele – centre raionale în operatori regionali care vor acoperi cu servicii și localitățile rurale proxime, aflate într-o rază de 5-30 km.

2.2. Dezvoltarea infrastructurii de suport pentru afaceri

Crearea de noi structuri regionale și locale de sprijinire a afacerilor, modernizarea și extinderea celor existente având ca scop atragerea investițiilor, crearea de noi locuri de muncă și dezvoltarea economiei regionale în ansamblu reprezintă o prerogativă a RD Sud. Respectiv, un accent sporit se va pune pe următoarele intervenții:

1. Extinderea și diversificarea infrastructurii existente de sprijin pentru dezvoltarea afacerilor (incubatoare și acceleratoare de afaceri, centre de inovare tehnologică, centre de business, etc.);
2. Sprijinirea dotării cu infrastructură tehnico-edilitară a Parcurilor Industriale/sub-Zonelor Economice Libere pentru valorificarea oportunităților investiționale;
3. Susținerea activității diverselor structuri și rețele de cooperare, precum și a activităților de promovare economică.

2.3. Sprijinirea procesului de adaptare a regiunii la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor

Alături de problemele demografice și economice, problemele de mediu reprezintă o prioritate atât la nivel regional, cât și național. În acest sens, vor fi conjugate eforturi în vederea îmbunătățirii eficienței energetice a clădirilor publice și creșterii ponderii energiei regenerabile, pentru reducerea emisiilor de CO₂, fapt ce va contribui esențial la dezvoltarea unei regiuni mai prietenoase mediului înconjurător.

Obiectiv General 3: Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională

Realizarea obiectivului 3 vizează îmbunătățirea managementului procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională.

În acest sens, un imperativ pentru următoarea perioadă ține de:

- Sprijinirea perfecționării mecanismului de finanțare a proiectelor în domeniul dezvoltării regionale;
- Îmbunătățirea instrumentelor de monitorizare și evaluare a politicii de dezvoltare regională;
- Consolidarea capacităților actorilor regionali în domeniile aferente politicii de dezvoltare regională.

Este de menționat faptul că realizarea cu succes a obiectivului dat presupune aplicarea practică a abordării intersectoriale a politicii de dezvoltare regională, inclusiv intensificarea eforturilor și aprofundarea cooperării dintre toți actorii implicați în procesul de implementare a acesteia.

3.1. Eficientizarea operațională a procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională

Eficientizarea operațională a procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională la nivelul RD Sud urmează a fi asigurată prin:

1. Facilitarea de către ADR Sud a procesului de mobilizare de finanțări adiționale (inclusiv co-finanțări) și consolidarea parteneriatelor cu partenerii de dezvoltare;

2. Eficientizarea procesului de monitorizare și evaluare a politicii și proiectelor de dezvoltare regională.

Intervențiile abordate vor susține cadrul de implementare a politicii de dezvoltare regională, fiind asigurate premisele necesare consolidării proceselor de planificare a resurselor.

3.2. Consolidarea mecanismului de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională

Realizarea acestei direcții prioritare va fi axată pe:

1. Cartografierea anuală a proiectelor implementate în RD Sud cu suportul partenerilor de dezvoltare;
2. Identificarea oportunităților de finanțare și aplicarea la diferite programe/proiecte naționale/externe cu excepția FNDRL.

3.3. Dezvoltarea capacităților actorilor regionali în domeniile relevante politicii de dezvoltare regională

Dezvoltarea și consolidarea capacităților actorilor de dezvoltare regională reprezintă o prerogativă în vederea îmbunătățirii politicii de dezvoltare regională. Prin urmare, intervențiile vor fi axate pe:

1. Facilitarea participării actorilor regionali în activități de instruire aferente politicii de dezvoltare regională;
2. Acordarea asistenței tehnice actorilor regionali din RD Sud în domenii aferente politicii de dezvoltare regională.

IV. Impact

Indicatori de impact:

Obiective generale:	Indicatori de impact
1: Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RD Sud	Prevede intervenții sistemice, menite să sprijine ținta SNDR 2022-2028 de creștere a PIB regional al RD Sud de la 7,0% până la 7,5% până în 2024
2: Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii	Prevede intervenții sistemice, menite să sprijine ținta SNDR 2022-2028 de creștere a indicatorilor de ocupare și calitate a vieții în regiune, inclusiv: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Rata de ocuparea a populației – minim 32,0% ✓ Accesul populației la servicii publice de apeduct din surse sigure de apă – minim 75,0% ✓ Accesul populației la servicii publice de canalizare – minim 15,0% ✓ Accesul populației la sistemul de colectare a deșeurilor – minim 26,0%
3: Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională	✓ Creșterea coeficientului de implementare a proiectelor din DUP, în comparație cu ciclul precedent (2016-2020) de la 69,2% la minimum 75% și creșterea coeficientului de valorificare a resurselor planificate de la 63,3% la minimum 75%.

Indicatori de rezultat:

Obiectiv general 1: Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RD Sud

Direcții prioritare	Indicator	Valoarea actuală	Țintă 2024
1.1. Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în sporirea competitivității regiunii	Dezvoltarea mun. Cahul în calitate de oraș-pol de creștere regional (în baza Programului Național de dezvoltare a orașelor – poli de creștere în RM)		
	Drumuri locale asfaltate	32% - a.2019	Minim 20 km de drumuri locale modernizate
	Dotarea serviciului local de transport public urban cu unități de transport noi	56 unități – a.2019	12 unități de transport noi
	Creșterea salariului mediu	6,975 MDL 96,4% din media națională a. 2019	≥ media națională
	Existența unei echipări minime cu infrastructură edilitară și socială (funcționarea de complexe sportive multifuncționale și zone de recreere de importanță regională) pentru asigurarea atractivității pentru forța de muncă tânără și calificată	0	1 zonă de odihnă amenajată
	Acoperire cu servicii calitative de iluminare nocturnă	60% - a.2019	Până la 75%
1.2. Îmbunătățirea mediului antreprenorial în regiune	Creșterea PIB/locuitor în regiune (prețuri curente)	25,99 mii MDL (a.2018)	Minim 32,0 mii MDL (a.2024)
	Creșterea numărul de întreprinderi la 1000 locuitori în regiune	6,12 IMM/1000 locuitori – a. 2020	Minim 7 IMM/1000 locuitori
	Creșterea ponderii producției industriale livrate la export	44,1% - a. 2020	Până la 47%
1.3. Identificarea și promovarea specializării inteligente în regiune	Analiza privind specializarea inteligentă în RD Sud elaborată	0	1
	Număr parteneriate create	0	Minim 2
1.4 Cooperarea regională și transfrontalieră	Prevede acordarea atenției sporite pentru colaborarea autorităților în cadrul SUERD și a programelor transfrontaliere și transnaționale, fiind axate pe: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Nr. proiectelor noi atrase ✓ Nr. populației beneficiare ✓ Cooperarea instituțională între țările participante 		

Obiectiv general 2: Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii

Direcții prioritare	Indicator	Valoarea actuală	Țintă 2024
2.1. Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază din regiune	Accesul populației la servicii publice de apeduct din surse sigure de apă	65,5% - a.2020	Minim 75,0%
	Accesul populației la servicii publice de canalizare	10,5% - a.2020	Minim 15,0%
	Accesul populației la sisteme de colectare a deșeurilor	24,8% - a.2020	Minim 26,0%
	✓ Gradul de micro-regionalizare a operatorilor regionali de AAC și MDS din orașele – centre raionale		
2.2. Dezvoltarea infrastructurii de suport pentru afaceri	Creșterea ratei de ocupare în regiune	30,3% - a.2020	Minim 32,0%
	Creșterea nivelului salariului mediu în regiuni	6151,3 MDL – a.2020	≥ media națională
	Infrastructuri de sprijin a afacerilor modernizate	0	Minim 1
2.3. Sprijinirea procesului de adaptare a regiunii la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Numărul clădirilor publice cu eficiență energetică îmbunătățită ✓ Nr. activități privind sporirea nivelului de conștientizare și de promovare a beneficiilor utilizării resurselor de energie regenerabilă și tranziției la o economie circulară 		

Obiectiv general 3: Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de implementare a politicii de dezvoltare regională

Direcții prioritare	Indicator	Valoarea actuală	Țintă 2024
3.1. Eficientizarea operațională a procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională	Rata de participare a membrilor CRD Sud la ședințele CRD	78,55% - a.2020	Minim 83,0%
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nr. proiecte implementate cu finanțare din FNDRL și surse externe ✓ Rata de valorificare a mijloacelor financiare alocate din FNDRL și din surse externe 		
3.2. Consolidarea mecanismului de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională	<ul style="list-style-type: none"> ✓ % de cofinanțare a proiectelor de dezvoltare regională ✓ % entităților de drept privat în rândul aplicanților și a partenerilor în implementarea proiectelor de dezvoltare regională 		
3.3. Dezvoltarea capacităților actorilor regionali în domeniile relevante politicii de dezvoltare regională	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nr. instruirii facilitate/organizate pentru actorii regionali din RD Sud în domenii relevante politicii de dezvoltare regională ✓ Nr. consultări oferite actorilor regionali din RD Sud în domenii aferente politicii de dezvoltare regională ✓ Nr. persoane instruite în domenii aferente politicii de dezvoltare regională 		

V. Autorități și instituții responsabile

Cadrul instituțional de implementare a POR Sud 2022-2024 va păstra configurația stabilită de cadrul normativ existent și va fi constituit din instituții centrale și regionale. Totodată, odată cu aprobarea modificărilor în cadrul legal, prevăzute de Noua Paradigmă a dezvoltării regionale și Legea privind dezvoltarea regională, cu modificările ulterioare, în numărul și modul de organizare și funcționare a instituțiilor responsabile vor surveni modificări, reorganizări și restructurări. Urmează a fi realizate ajustări la nivel de structură și componență și operare a CNCDDL, dar și o revizuire de atribuții a CRD-urilor și ADR-urilor pentru clarificarea responsabilităților și competențelor.

La nivel central, autoritatea națională de elaborare și implementare a politicii de dezvoltare regională este Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale. Pe lângă atribuțiile curente determinate de Legea dezvoltării regionale și cadrul normativ aferent, MIDR urmează:

- Să îndeplinească rolul de principala instituție responsabilă de realizarea procesului de dezvoltare regională la nivel național;
- Să determine prioritățile naționale de dezvoltare regională, inclusiv procesul de planificare anuală, monitorizare și evaluare a implementării prezentei Strategii;
- Să asigure evidența intervențiilor guvernamentale sectoriale de susținere a dezvoltării regiunilor (în domeniile infrastructurii, mediului, dezvoltării antreprenoriatului, promovării investiționale și coeziunii sociale);
- Să integreze aceste intervenții într-un cadru politic unic și integrat și sincronizat, să le promoveze și să asiste în coordonarea implementării lor cu suportul și prin intermediul CNCDDL.

Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale va continua să fie organul principal responsabil de conceptualizarea, avizarea documentelor de politici, coordonarea implementării politicii de dezvoltare regională și a SNDR 2022-2028 și monitorizarea modului de implementare.

În ceea ce privește Consiliul regional de Dezvoltare, vor interveni modificări la nivelul structurii și atribuțiilor CRD. În acest sens, vor fi operate modificări în regulamentul cadru al CRD, astfel se va crește rolul CRD în procesul de coordonare și planificare, în calitate de principala instituție decizională la nivel regional. CRD va avea un rol decizional la nivel de lista de proiecte, nu la nivel de proiecte individuale, iar interesul regiunii va fi susținut în ședințele CNCDDL de președintele CRD. De asemenea, va fi reglementat mai clar rolul CRD și modul de interacțiune cu autoritățile publice locale și partenerii de dezvoltare la nivel regional.

Va fi consolidată și capacitatea ADR-urilor de a se impune la nivel regional ca instituții de suport a dezvoltării, în special creșterea rolului ADR și posibilitățile acestora de a fi mai implicate în procesul de atragere a resurselor financiare externe pentru proiectele de dezvoltare regională. Va fi ajustat, de asemenea, și rolul ADR în implementarea proiectelor de dezvoltare regională. Treptat, implicațiile ADR vor fi direcționate mai mult spre zona de monitorizare și evaluare a procesului de implementare a acestor proiecte.

Parte integrantă a cadrului instituțional al dezvoltării regionale pentru perioada 2022-2028 sunt și urmează să aibă un rol mai pronunțat administrațiile publice locale de ambele niveluri, care sunt antrenate și coordonează procesul de implementare a proiectelor de dezvoltare la nivel local. În această

etapă programatică, APL de nivelul II și I urmează să fie mult mai implicate în elaborarea, promovarea, crearea de parteneriate cu instituții publice și private, precum și în implementarea proiectelor de dezvoltare regională.

VI. Riscuri de implementare

Categorii de riscuri	Tipuri de riscuri	Impact	Probabilitate	Măsuri de diminuare/înlăturare
Riscuri tehnologice	Calitatea slabă a documentației tehnice cu omisiuni, necorelări, erori care necesită revizuire	Sporit	Sporită	Actualizarea soluțiilor tehnice și a costurilor
	Procedurile repetate de achiziții publice generează întârzieri serioase în implementarea proiectelor	Sporit	Medie	Elaborarea proiectelor tehnice de calitate Elaborarea documentației de atribuire a contractelor de calitate Asigurarea participării în masă a operatorilor economici la procedurile de atribuire
Riscuri de management / operaționale	Disponibilitatea și capacitatea slabă de mobilizare a resurselor pentru cofinanțarea proiectelor de dezvoltare regională	Sporit	Medie	Organizarea activităților de informare privind necesitatea asigurării contribuției
	Capacitățile limitate ale APL de a dezvolta și implementa proiecte	Medie	Medie	Organizarea și desfășurarea instruirilor în rândul aplicanților
	Întârzierea implementării reformelor (administrativ-teritorială, de descentralizare)	Scăzut	Sporită	-
	Calitatea și disponibilitatea redusă a datelor statistice reprezintă o constrângere în procesul de monitorizare și evaluare	Mediu	Medie	-
Riscuri externe	Mediu politic volatil	Mediu	Sporit	-
	Impactul pandemiei COVID-19 asupra dezvoltării economice			-
	Procesele migraționale	Mediu	Medie	Asigurarea unei piețe de muncă accesibile, incluzive și eficiente

	Schimbări climaterice și dezastre naturale	Sporit	Medie	Ajustarea politicilor publice în scopul îmbunătățirii rezilienței în fața schimbărilor climaterice
--	--	--------	-------	--

VII. Proceduri de raportare

Monitorizarea și evaluarea POR reprezintă activități care se desfășoară pe parcursul și la finalizarea implementării planului operațional, urmărindu-se gradul de realizare al obiectivelor propuse.

Agenția de Dezvoltare Regională Sud este responsabilă pentru implementarea Programului Operațional Regional și dirijează toate activitățile de monitorizare și evaluare reflectate în acest program, în conformitate cu Instrucțiunea privind monitorizarea politicii de dezvoltare regională, aprobată prin ordinul nr.164 din 27.06.2019 și Instrucțiunea privind monitorizarea și evaluarea implementării proiectelor de dezvoltare regională, aprobată prin ordinul ministerului nr.149 din 23.07.2021.

În acest context, ADR Sud va colecta sistematic indicatori din diferite surse informaționale atât de la beneficiarii proiectelor, cât și de la alte agenții, unități de implementare, datele statistice oficiale puse la dispoziție de Biroul Național de Statistică și din vizitele de monitorizare.

Agenția de Dezvoltare Regională Sud, în baza datelor colectate, va elabora și prezenta rapoarte semestriale și anuale privind implementarea Programelor Operaționale Regionale prezentate către CRD și MIDR, indicând progresul în implementarea proiectelor, valorificarea mijloacelor financiare și paritatea cofinanțării.

În același timp, în cadrul rapoartelor elaborate de către ADR Sud, vor fi incluse toate proiectele implementate la nivel de regiune în domeniile de intervenție aferente politicii de dezvoltare regională.

Rapoartele privind implementarea Programului Operațional Regional vor fi publicate pe pagina web a agenției www.adrsud.md.

VIII. Planul de implementare a POR Sud 2022-2024

Proiecte și acțiuni propuse spre finanțare din FNDRL

#	Acțiuni/proiecte	Perioada de implementare	Costuri estimative, MDL	Sursa de finanțare	Cofinanțare	Responsabili / aplicant	Indicatori de monitorizare	
							Indicatori de produs (Inițial/Țintă)	Indicatori de rezultat (Inițial/Țintă)
Obiectivul General 1: Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a RD Sud								
1.1. Consolidarea rolului și funcțiilor orașelor în sporirea competitivității RD Sud								
Proiecte cu acoperire financiară din FNDRL								
1.	Consolidarea revitalizării urbane prin dezvoltarea infrastructurii spațiilor publice în sectorul Căușenii Vechi din orașul Căușeni	12 luni	8.011.956,00	FNDRL	2.599.600,69	<i>Aplicant:</i> Primăria or. Căușeni <i>Parteneri:</i> CR Căușeni	<ul style="list-style-type: none"> - Obiecte publice reparate și eficientizate energetic – 0/2; - Terenuri de joacă amenajate pe teritoriul Grădiniței de copii nr. 6 „Lia-Ciocîrlia” – 0/6; - Terenuri de joacă și agrement amenajate în curtea blocurilor – 0/3. 	<ul style="list-style-type: none"> - Beneficiari direcți – 0/3208 locuitori (locuitorii zonei de revitalizare); - Copii din grădiniță beneficiari de condiții sigure și prielnice de educare – 0/119; - Angajați din grădiniță beneficiari de condiții sigure și prielnice de muncă – 0/30; - Elevi din gimnaziu beneficiari de condiții

								<p>sigure și prielnice de învățământ – 0/132;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Angajați din gimnaziu beneficiari de condiții sigure și prielnice de muncă – 0/21;
2.	Finalizarea sistemului de iluminat public stradal pe tot teritoriul municipiului Cahul	24 luni	53.539.130,00	FNDRL	6.960.090,00	<p><i>Aplicant:</i> Primăria mun. Cahul</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rețele de cablu pentru iluminare stradală modernizate/reabilitate (km) – 0/87,6; - Corpuri LED de iluminat instalate pe întreg teritoriul al mun. Cahul 0/3000; - Piloni montați – 0/cca 750; - Panouri de comandă instalate – 0/46 ; - % acoperire a teritoriului municipiului cu iluminat public stradal – 30/100. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. de beneficiari direcți ai serviciului de iluminat stradal – 15000/cca 40000; - Agenți economici ce desfășoară activitatea economică într-un mediu favorabil și în condiții de siguranță prin sistem de iluminat – 0/ cca 1200; - Instituții publice ce dispun de condiții îmbunătățite pentru asigurarea cât mai rapidă și eficientă a activităților de serviciu – 0/5. - % factorul de emisii CO2 per bucată – 85-90/15-20;

								- Șoferi, bicicliști, pietoni din mun. Cahul și localități învecinate care circulă în condiții de siguranță pe timp de noapte – 0/cca 30000.
3.	Crearea complexului turistic „Valul lui Traian”	15 luni	18.602.190,00	FNDRL	1.860.219,00	<i>Aplicant:</i> Primăria or. Leova	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. de zone de recreere la scară mare din orașele – 0/1; - Atracții turistice renovate – 0/ 2; - Atracții turistice amenajate – 0/1; - Teritoriu amenajat (ha) – 0/ aprox. 15; - Drum construit/renovat/reabilitat (km) – 0/0,475; - Ecosfere de cazare create – 0/10. 	- Populația deservită (Nr. locuitori) – 0/1646 (locuitori ai zonei de revitalizare); 9 705 (locuitori ai orașului Leova).
4.	Reabilitarea energetică a clădirii grădiniței de copii nr. 4 din municipiul Cahul	24 luni	19.994.790,00	FNDRL	1.999.480,00	<i>Aplicant:</i> Primăria mun. Cahul	- 1 clădire termoizolată și fațadă renovată (m ²) – 0/4934,7;	- Nr. de copii cu condiții optime de învățare – 0/200;

							<ul style="list-style-type: none"> - Acoperiș renovat de tip șarpantă cu țiglă metalică – 0/1; - Pereu renovat (m²) – 0/440; - Pavaj nou construit (m²) - 0/1180; - Bordură construită (m²) – 0/650; - Spații verzi reamenajate (m²) – 0/4252. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. de angajați cu condiții de muncă favorabile – 0/37; - Nr. de părinți cu încredere sporită în instituție – 0/350; - Nr. de copii ce vor frecventa grădinița crescut – 0/10%; - Pierderi de căldură și a consumurilor energetice reduse – 0/30%; - Costuri de întreținere pentru căldură reduse – 0/30%; - Emisii poluante reduse – 0/min 10%.
5.	Valorificarea patrimoniului și revitalizarea centrului istoric Kizil	24 luni	9.980.000,00	FNDRL	980.000,00	<i>Aplicant:</i> Primăria or. Ștefan Vodă	<ul style="list-style-type: none"> - Poduri de piatră de Cosăuți – 0/4; - Pavaj pietonal (m) – 0/1220; - Iluminat stradal (m) – 0/1220; - Spațiu înverzit (ha) – 0/1,6; 	<ul style="list-style-type: none"> - Traseu turistic cultural-istoric – 0/1; - Locuri de muncă – 0/min. 7; - m de ecosistem îmbunătățit – 0/610; - Spații de agrement pentru minim 8000 de locuitori ai orașului – 0/4;

							<ul style="list-style-type: none"> - Albia râului curățată și pavată (m) – 0/610; - Fântână germană reconstruită – 0/1; - Clopotniță germană reconstruită – 0/1; - Pistă pentru bicicliști – 0/1; - Parcare pentru automobile – 0/1. 	<ul style="list-style-type: none"> - Căi de acces peste râul Gealair – 0/4; - Extinderea iluminatului stradal – 0/45.
Proiecte în căutarea surselor de finanțare								
1.	Centrul sportiv regional Cimișlia	24 luni	53.000.000,00	-	33.000.000,00	<i>Aplicant:</i> Primăria or. Cimișlia <i>Parteneri:</i> CR Cimișlia	<ul style="list-style-type: none"> - Centru sportiv construit – 0/1; - Competiții organizate și petrecute – 0/10; - Cercuri sportive funcționale – 0/10; - Traseu turistic amenajat – 0/1. 	<ul style="list-style-type: none"> - Populație deservită - 0/10000 - Localități cu acces sportiv – 0/40; - Locuri de muncă create – 0/25.
Acțiuni planificate								
1.	Oferirea suportului necesar municipiului Cahul în vederea	2022-2024	-	-	-	ADR Sud Primăria mun. Cahul	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. consultări oferite - Nr. acțiuni comune desfășurate - 1 UIP funcțional 	

	implementării Programului Național de Dezvoltare a orașelor-poli de creștere							
2.	Consultarea APL-urilor în vederea elaborării și actualizării Programelor de Revitalizare Urbană a orașelor din RD Sud	2022-2024	-	-	-	ADR Sud APL I	- Nr. consultări oferite - Nr. PRU consultate - Nr. proiecte inițiate	
1.2. Îmbunătățirea mediului antreprenorial în RD Sud								
Proiecte în căutarea surselor de finanțare								
1.	Contribuția comunităților locale în amenajarea turistică a traseelor regionale	36 luni	12.892.949,11	-	1.289.294,91	<i>Aplicant:</i> Primăria s. Popeasca (r-nul Ștefan Vodă) <i>Parteneri:</i> Primăria or. Căușeni; Primăria or. Cimișlia	- Atracții turistice amenajate în 3 localități angajate în a dezvolta turismul din raioanele Ștefan Vodă, Căușeni și Cimișlia – 0/3 - Suprafață (ha) de terenuri amenajate pentru necesități turistice – 0/1; - Drumuri de acces spre atracții turistice – 0/3.	- Traseu regional tematic conectat la rețeaua de obiecte de patrimoniu valorificate turistic – 0/1; - Obiective turistice amenajate (în comunități pregătite pentru turiști) – 0/3.

2.	Crearea unui complex turistic în raionul Taraclia	20 luni	19.169.314,09	-	2.016.931,40	<p><i>Aplicant:</i> CR Taraclia</p> <p><i>Parteneri:</i> Primăria or. Taraclia; CR Cahul; CR Cantemir</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Atracții turistice amenajate – 0/1; - Complex turistic construit – 0/1; - Locuri de cazare create – 0/120; - Zonă amenajată – 0/0,2 ha de teren; - Drum reparat – 3,2 km de drum de pământ/500 m asfalt și 3,3 km varianta alba. 	<ul style="list-style-type: none"> - Vizitatori pe an ai Monumentul arheologic movilă Gaidabul – vizite spontane minore/1000 persoane pe an; - Locuitori din r-nul Taraclia și din raioanele învecinate cu acces la facilitățile de recreere – 0/43000; - Turiști și oaspeți ai orașului – 2000/10000.
3.	Restaurare patrimoniului cultural orașului Taraclia și modernizarea infrastructurilor conexe	18 luni	14.577.206,00	-	1.670.596,00	<p><i>Aplicant:</i> Primăria or. Taraclia</p> <p><i>Parteneri:</i> CR Taraclia; Teatrul public de oraș; Muzeul or. Taraclia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Extinderea clădirii teatrului (m²) – 0/244 ; - Extinderea clădirii muzeului (m²) – 0/175; - Rețele ingineresti Teatru – 0/4 (ventilare, condiționare, apă-canalizare, căldură); - Rețele ingineresti Muzeu – 0/4 	<ul style="list-style-type: none"> - Obiective turistice amenajate – 0/3 (teatrul, muzeul, izvorul); - Obiective turistice incluse în circuite turistice în urma implementării proiectelor de dezvoltare regională – 0/2 (teatrul, muzeul); - Trasee tematice comune conectate la

							(ventilare, condiționare, apă-canalizare, căldură); - Parcare amenajată – 0/1.	rețeaua regională – 0/2.
Acțiuni planificate								
1.	Promovarea potențialului economic, turistic și investițional al RD Sud	2022-2024	-	FNDRL Donatori externi	-	ADR Sud	- Nr. evenimente de promovare a potențialului RD Sud organizate anual	- Nr. participanți la evenimente de promovare a potențialului RD Sud organizate anual
1.3 Identificarea și promovarea specializării inteligente în RD Sud								
Acțiuni planificate								
1.	Facilitarea realizării la nivel regional a inițiativelor centrale de specializare inteligentă	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. inițiative facilitate; - 1 studiu/analiză de identificare a domeniilor de specializare inteligentă a RD Sud realizat.	- Nr. beneficiari
1.4 Cooperarea regională și transfrontalieră								
Acțiuni planificate								

1.	Participare în cadrul Grupului Național de Lucru pentru coordonarea implementării Programelor de cooperare transfrontalieră și transnațională	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. ședințe - Nr. propuneri/ consultări oferite	
2.	Participare în cadrul Apelurilor de propuneri de proiecte aferente Programelor de cooperare transfrontalieră și transnațională	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. proiecte depuse - Nr. proiecte câștigate	
3.	Organizarea/facilitarea evenimentelor de promovare a potențialului economic, turistic și investițional al RD Sud	2022-2024	-	FNDRL Donatori externi	-	ADR Sud	- Nr. evenimente organizate/facilitate anual	- Nr. participanți la evenimente organizate/facilitate anual
4.	Promovarea activităților din domeniul dezvoltării regionale pe pagina oficială a ADR Sud și pe alte platforme de comunicare	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. materiale publicate	- Nr. vizualizări

Obiectiv General 2: Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii

2.1. Îmbunătățirea infrastructurii tehnico-edilitare de bază la nivelul RD Sud

Proiecte cu acoperire financiară din FNDRL

1.	Construcția apeductelor magistrale Iargara-Borogani, Iargara-Tigheci și a rețelelor de apeduct interioare în localitățile Băiuș, Cociulia Nouă, Tigheci și Cucorani din raionul Leova	24 luni	35.369.200,00	FNDRL	3.536.920,00	<p><i>Aplicant:</i> Primăria com. Tigheci, r-nul Leova</p> <p><i>Parteneri:</i> Primăria com. Băiuș; Primăria com. Borogani; CR Leova; Primăria or. Iargara</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rețele de apeduct magistral construite (m)– 0/16500; - Rețele de apeduct interioare construite (m) 0/44330; - Rezervoare de apă potabilă construite (V=150m³X2) – 0/2; - Rezervoare de apă potabilă construite (V=50m³X2) – 0/2; - Turn de apă construit (V=25 m³)– 0/1; - Stații de pompare a apei construite – 0/2. 	<ul style="list-style-type: none"> - Localități cu acces la sistemul de AAS construit – 0/6; - Locuitori cu acces la sistemul de AAS construit – 0/8215.
----	---	---------	---------------	-------	--------------	---	---	--

2.	Construcția apeductelor interioare în satul Tomai și satul Sărata Răzeși, raionul Leova	36 luni	32.480.020,00	FNDRL	6.820.795,00	<p><i>Aplicant:</i> Primăria s. Tomai, r-nul Leova</p> <p><i>Parteneri:</i> Primăria s. Sărata Răzeși CR Leova</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rețele de apeduct construite - s. Tomai și Sărata Răzeși, r-nul Leova – 0/44759 m; - Rezervoare de apă potabilă, buc: s. Tomai, r-nul Leova, 0/2x150 m³, s. Sărata Răzeși, r-nul Leova, 0/2x50 m³; - Nr. stații de dezinfectare a apei: s. Tomai, r-nul Leova 0/1, s. Sărata Răzeși, r-nul Leova 0/1; 	<ul style="list-style-type: none"> - Populația conectată la rețeaua de alimentare cu apă, locuitori: beneficiari direcți: s. Tomai și Sărata Răzeși r-nul Leova – 0/4112; beneficiari indirecti: s. Mingir și Voinescu, r-nul Leova – 0/7254; - Localități ce au acces la sistemul de alimentare cu apă construite - beneficiari direcți: s. Tomai și Sărata Răzeși, r-nul Leova – 0/2; beneficiari indirecti: s. Mingir și Voinescu, r-nul Leova – 0/2;
3.	Construcția Apeductului magistral Sărata Nouă – Sărăteni cu conectarea localităților: Seliște, Cazangic, Beștemac, Troian, Troița,	24 luni	50.221.107,00	FNDRL	5.221.107,00	<p><i>Aplicant:</i> ADR Sud</p> <p><i>Parteneri:</i> CR Leova</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rețele de apeduct magistral construite – 0/54618 m. l.; - Rezervoare de apă potabilă construite – 0/1 (V=25m³); 	<ul style="list-style-type: none"> - Localități cu acces la sistemul de AAS construit – 0/14; - Locuitori cu acces la sistemul de AAS construit – 0/10341.

	Vozniseni, Covurlui, Sărăteni, Orac, Ceadâr, Colibabovca și Cneazevca din raionul Leova					Primăria com. Cazangic; Primăria com. Beștemac; Primăria com. Vozniseni; Primăria com. Sărăteni; Primăria com. Cneazevca; Primăria s. Ceadâr; Primăria s. Colibabovca; Primăria s. Orac	<ul style="list-style-type: none"> - Rezervoare de apă potabilă construite – 0/2 (V=50m³); - Stații de pompare a apei construite – 0/4 unități; - Stații de dezinfectare a apei construite – 0/14 unități. 	
4.	Apeduct magistral Ștefan Vodă-Căușeni-Căinari	36 luni	50.000.000,00	FNDRL	5.000.000,00	<i>Aplicant:</i> ADR Sud <i>Parteneri:</i> Primăria s. Cioburciu, r-	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. studii de fezabilitate elaborate – 0/1; - Nr. pachete de documentație 	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. localități din r-nul Ștefan – Vodă și r-nul Căușeni cu acces la servicii de alimentare cu apă potabilă de calitate asigurat – 0/4;

						<p>nul Ștefan Vodă; Primăria or. Ștefan Vodă; Primăria or. Căușeni; Primăria or. Căinari; CR Ștefan Vodă; CR Căușeni</p>	<p>tehnică elaborate – 0/1; - Nr. stații de captare a apei din r. Nistru în s. Cioburciu construite – 0/1; - Nr. stații de tratare, inclusiv încăperi auxiliare și drumul de acces construite – 0/1; - Nr. stații de pompare a apei către punctul final al proiectului construite – 0/3; - Lungimea conductei magistrale din s. Cioburciu spre or. Căinari, inclusiv or. Ștefan Vodă și or. Căușeni construite (km) – 0/90;</p>	<p>- Nr. cetățeni cu acces la servicii de alimentare cu apă potabilă de calitate asigurat – 0/34670; - Servicii regionale de aprovizionare cu apă potabilă dezvoltate și cu capacități instituționale îmbunătățite – 0/1.</p>
--	--	--	--	--	--	---	---	--

							- Nr. rezervoare de apă cu $V = 800 \text{ m}^3$ construite – 0/2.	
5.	Extinderea sistemului de canalizare în orașul Cimișlia	24 luni	31.002.940,00	FNDRL	3.502.940,00	<p><i>Aplicant:</i> Primăria or. Cimișlia</p> <p><i>Parteneri:</i> ÎM “Servicii Publice Cimișlia”; CR Cimișlia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rețele de canalizare construite/reabilitate (km) – 26,6/46,7; - Nr. stații de pompare a apelor reziduale funcționale – 4/5. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. locuitori deserviți – 3436/8436; - Nr. întreprinderi deservite – 103/277.
6.	Modernizarea stației de epurare a apelor uzate din orașul Căușeni etapa II și construcția sistemului de canalizare în sectorul Căușenii Vechi	24 luni	62.832.400,00	FNDRL	13.000.000,00	<p><i>Aplicant:</i> C.R. Căușeni</p> <p><i>Parteneri:</i> Primăria or. Căușeni</p>	<ul style="list-style-type: none"> - km de rețea de canalizare construită în sectorul Căușenii Vechi din orașul Căușeni – 0/10,4 ; - Stația de epurare a apelor uzate din orașul Căușeni reconstruită în totalitate prin etapa II finală și funcțională la capacitatea maximă $5000\text{m}^3/24\text{h}$ – 0/ 1. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. locuitori ai orașului Căușeni cu acces direct prin sistemul centralizat de canalizare la stația de epurare modernizată – 0/16000; - Nr. locuitori cu acces la serviciul mobil de deservire, evacuare și tratare a apelor uzate prestate de către ÎM „Apă-Canal Căușeni” – 0/81000; - Nr. locuitori ai sectorului „Căușenii

								<p>Vechi” din or. Căușeni cu acces la sistemul centralizat de canalizare – 0/3000 ;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nr. parteneriate dezvoltate dintre autoritățile de nivelul I și II în domeniul ecologic și de prestarea a serviciilor de calitate de apă și sanitație – 0/1.
7.	Asigurarea bunei funcționalități a stației de epurare prin extinderea rețelelor de canalizare și regionalizarea serviciului	12 luni	50.807.864,00	FNDRL	7.450.454,00	<p><i>Aplicant:</i> Primăria or. Căușeni</p> <p><i>Parteneri:</i> CR Ștefan Vodă, inclusiv 6 primării din raion</p> <p>CR Căușeni, inclusiv 15 primării din raion</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Metri liniari de rețea de canalizare nouă în orașul Căușeni – 0/19257; - Stații de pompare a apei uzate în orașul Căușeni – 0/5. 	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. locuitori din orașul Căușeni beneficiari – 0/7654; - Nr. operator regional ce prestează servicii de canalizare – 0/1; - Nr. contracte de delegare a serviciului de alimentare cu apă și canalizare de către APL-urile Căușeni, Cîrnățeni, Plop-Știubei, Zaim, Opaci la operatorul regional de servicii AAC din raioanele Căușeni și

								Ștefan Vodă încheiate – 0/6; - Nr. locuri noi de muncă 0/3.
8.	Modernizarea serviciului de alimentare cu apă potabilă în raionul Cahul prin extindere și regionalizare continuă	18 luni	62.808.470,00	FNDRL	12.808.470,00	<i>Aplicant:</i> CR Cahul	- Rețele de apeduct magistral construite (km) – 0/52; - Stație de (re)pompă a apei (unități) – 0/2; - Rezervoare de apă pentru acumulare și repompă a apei (unități) – 0/2.	- Populația cu acces la sistemul AAS construit (Nr. locuitori) – 0/17000; - Localități cu acces la sistemul de AAS construit (Nr. localități) – 0/14.
Proiecte în căutarea surselor de finanțare								
1.	Modernizarea sistemului de apeduct și canalizare în sectorul Căinari	24 luni	33.868.356,00	-	4.174.919,00	<i>Aplicant:</i> Primăria or. Căinari, r-nul Căușeni <i>Parteneri:</i> Primăria s. Ciuflești;	- km de rețele de apeduct adaptate la noile condiții de asigurare cu apă potabilă de calitate din sursele de la suprafață în orașul Căinari, comunele Cîrnățenii Noi și	- Acces la apă potabilă de calitate din sursele de suprafață și sanitație – 0/4952 persoane din orașul Căinari și 6141 de locuitori din localitățile învecinate;

						Primăria com. Chircăieștii Noi; Primăria com. Pervomaisc; Primăria com. Cîrnățenii Noi; Primăria s. Popeasca; Primăria or. Ștefan Vodă; Primăria or. Căușeni; CR Căușeni	Pervomaisc – 0/46,6; - km de canalizare sub presiune – 0/3,8; - Stație de epurare de capacitate 45m ³ /zi tip Topaz-300 – 0/1.	- Acces la instalațiile de epurare a apelor uzate – 0/5 instituții publice și 568 locatari casnici.
2.	Extinderea sistemului de canalizare și reconstrucția stației de epurare	36 luni	61.853.246,00	-	12.053.246,00	<i>Aplicant:</i> Primăria or. Ștefan Vodă <i>Parteneri:</i> Primăria Ștefănești; Primăria Marianca de Jos;	- Rețele de canalizare construite km – 24,6/41,6; - Nr. stație de pompare automatizată – 0/1; - Capacitatea stației de epurare – 250	- Locuitori cu acces la sistemul de canalizare centralizat din sectorul individual a orașului Ștefan Vodă – 117/2337; - Numărul locuitorilor cu acces la serviciile de sanitație din or.

						Primăria s. Slobozia; CR Ștefan Vodă	m ³ /24h/1250m ³ /24 h; - Cămine de canalizare – 360/790.	Ștefan Vodă 4801/7138; - Localități cu acces la sistemul de canalizare regional – 0/3.
3.	Reabilitarea stațiilor de epurare a apelor uzate în orașul Taraclia	24 luni	40.364.990,00	-	4.168.499,00	<i>Aplicant:</i> Primaria or. Taraclia <i>Parteneri:</i> CR Taraclia; ÎM „Apa Canal Taraclia”; Primaria Albota de Sus	- Rețele de apeduct construite/reabilitate (m) – 0/3779; - Rețele de canalizare construite/reabilitate (m) – 0/6012,0; - Stație de epurare modernă cu debitul de 3x400 m ³ /zi – 0/1; - Stații de pompare construite/reabilitate – 0/4; - Branșamente individuale la rețeaua de alimentare cu apă – 0/111; - Conectări individuale la rețeaua de canalizare – 0/338.	- Localități ce au acces la sistemul de AAS construit/reabilitat – 0/5; - Localități ce au acces la sistemul de canalizare construit/reabilitat – 0/5; - Populației cu acces la sistemul de AAS construit/reabilitat – 0/21000; - Populația cu acces la sistemul de canalizare construit/reabilitat – 0/21000.

2.2. Dezvoltarea infrastructurii de suport pentru afaceri

Proiecte cu acoperire financiară din FNDRL

1.	Racordarea la utilități a subzonei nr. 18 (Cahul) din cadrul Zonei Economice Libere „Bălți”	12 luni	10.464.190,00	FNDRL	1.063.432,40	<p><i>Aplicant:</i> ADR Sud</p> <p><i>Parteneri:</i> ZEL Bălți; Prim. mun. Cahul</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rețele electrice de tensiune înaltă construite/reabilitate (km) – 0/2,4; - Rețele de apeduct construite/reabilitate (km) – 0/1,41; - Rețele de canalizare construite/reabilitate (km) – 0/1,58; - Rețele de gaze naturale construite/reabilitate (km) – 0/0,87. 	<ul style="list-style-type: none"> - Obiectiv de suport în afaceri conectat la structura de acces și utilități publice – 0/1.
2.	Servicii inovative ale Incubatorului de Afaceri Cimișlia pentru dezvoltarea noilor afaceri în regiune	16 luni	17.766.880,00	-	2.176.688,00	<p><i>Aplicant:</i> CR Cimișlia</p> <p><i>Parteneri:</i> Consiliul orășenesc Cimișlia; CR Basarabeasca</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hală de producere construită, conectată la toate utilitățile ingineresti: apeduct, canalizare, gaze naturale, energie electrică cu 	<ul style="list-style-type: none"> - Investiții capitale în parcuri industriale, ZEL- uri (în platforma industrială multifuncțională, din cadrul PI Cimișlia) – 0/17766880 MDL; - Reziidenți ai structurilor de suport

						; Consiliul sătesc Taraclia; Școala Profesională Cimișlia; Direcția pentru ocuparea forței de muncă Cimișlia	capacitate industrială – 0/1191 m ² ; - Teren amenajat (pe lângă hala industrială multifuncțională) – 0/3909 m ² ; - Spații modulare dotate cu utilaj pentru producere – 0/6; - Tehnică, utilaj, instrumente agricole pentru întreprinderile nou înființate din domeniul agricol, rezidente ale IACM, deținătoare de mici suprafețe de terenuri – 0/17;	al afacerilor (ICAM) – 16/27; - Rata de ocupare a structurilor de sprijinire a afacerilor (după doi ani de la finalizarea proiectului) (%) – 75%/100%.
Proiecte în căutarea surselor de finanțare								
1.	Dezvoltarea infrastructurii de afaceri în Zona Economică	24 luni	27.500.000,00	-	2.500.000,00	Aplicant: Primăria or. Taraclia	- Drum de acces construit/reabilitat (km)– 0/2,1;	- Investiții capitale în ZEL - 18,4 mii USD/24,5 mln USD;

	Liberă „Parcul de producție Taraclia”					<i>Parteneri:</i> ZEL „Parcul de producție Taraclia”	<ul style="list-style-type: none"> - Perimetrul teritoriului ZEL iluminat (km) – 0/5,5; - Stații de transformare de 1000 KV construite/instalate – 0/1; - Gard construit (km) – 1,2/3,3; - Căi de acces la punctele de control – 0/5; - Obiecte pentru punctele de control cu amplasament – 0/2; - Parcare pentru mașini și vehicule grele – 0/660 m²; - Locuri de inspecție vamală – 0/3; - Centru de afaceri și complex administrativ-tehnic creat 0/1; 	<ul style="list-style-type: none"> - Rezidenți ai structurilor de suport al afacerilor – 6/11; - Locuri de muncă create în cadrul întreprinderilor ce au beneficiat de serviciile infrastructurii de suport create – 205/400; - Întreprinderi mici și mijlocii - +10 nou-create; - Rata de ocupare (%) – 45%/+15%; - Rata șomajului (%) – 35%/-10%.
--	---------------------------------------	--	--	--	--	---	--	--

							<ul style="list-style-type: none"> - Suprafața clădirilor obiectivelor de suport în afaceri dotate (m²) – 0/3500; - Rețele de apeduct construite/reabilitate (km)– 0/2; - Rețele de canalizare construite/reabilitate (km) – 0/2; - Teritoriu amenajat (ha) – 10 /36. 	
--	--	--	--	--	--	--	--	--

2.3. Sprijinirea procesului de adaptare a regiunii la schimbările climatice, prevenirea riscurilor și reziliența în fața dezastrelor

Acțiuni planificate

1.	Implementarea proiectelor de îmbunătățire a eficienței energetice	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. proiecte inițiate; - Nr. proiecte finalizate.
1.	Sporirea nivelului de conștientizare și de promovare a beneficiilor utilizării resurselor de energie regenerabilă și tranziției la o economie circulară	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	<ul style="list-style-type: none"> - Nr. activități de promovare desfășurate; - Nr. persoane beneficiare.

Obiectiv General 3: Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de coordonare și implementare a politicii de dezvoltare regională

3.1. Eficientizarea operațională a procesului de implementare a politicii de dezvoltare regională

Acțiuni planificate

1.	Facilitarea de către ADR Sud a procesului de mobilizare de finanțări adiționale (inclusiv co-finanțări) și consolidarea parteneriatelor cu partenerii de dezvoltare	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. parteneriate stabilite/facilitate; - Nr. consultări acordate.
2.	Desfășurarea activităților de monitorizare și evaluare a proiectelor de dezvoltare regională	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. proiecte monitorizate; - Nr. proiecte evaluate.

3.2. Consolidarea mecanismului de finanțare a proiectelor de dezvoltare regională

Acțiuni planificate

1.	Cartografierea anuală a proiectelor implementate în RD Sud cu suportul partenerilor de dezvoltare	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. proiecte cartografiate.
----	---	-----------	---	---	---	---------	-------------------------------

3.3. Dezvoltarea capacităților actorilor regionali în domeniile relevante politicii de dezvoltare regională

Acțiuni planificate

1.	Facilitarea organizării instruirilor pentru APL și alți actori regionali în domenii aferente politicii de dezvoltare regională	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. instruiri facilitate.
2.	Formarea continuă a specialiștilor ADR Sud	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. participanți la instruiri; - Nr. instruiri organizate.
3.	Organizarea instruirilor pentru APL aferente desfășurării apelurilor competitive anuale și multi-anuale de selectare a proiectelor de dezvoltare regională cu finanțare din FNDRL	2022-2024	-	-	-	ADR Sud	- Nr. sesiuni de instruire organizate; - Nr. consultări oferite; - Nr. cereri de finanțare recepționate.